

Pia Bergström-Mäkelä
Susanna Valkama
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2019

HALLITUSTI VAPAUTEEN

**Tutkimus vankien jälkihuollosta aikuissosiaalityön
näkökulmasta**

TIIVISTELMÄ

Pia Bergström-Mäkelä, Susanna Valkama
Hallitusti vapauteen – Tutkimus vankien jälkihuollosta aikuissosiaalityön näkökulmasta
Sivut 45 ja liitteet 2
Syksy 2019
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi AMK
Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata sitä, mitä aikuissosiaalityö on, kun vanki vapautuu kotikuntaansa ja millä keinoilla aikuissosiaalityön työntekijät vastaavat asiakasryhmän haasteisiin ja tuen tarpeisiin. Tavoitteenamme on saattaa esiin nousevat hyvät käytännöt ja toimintamuodot tutkimuksessamme olevien kuntien tietoisuuteen ja kuntien työntekijöiden käyttöön.

Yhteistyötaho työelämästä on VaHa-toiminta (Vapautteen Hallitusti). VaHa-toiminta on Jyväskylässä vankien tueksi toimintansa aloittanut hanke, joka on sittemmin vakiintunut pysyväksi toiminnaksi. VaHa-toiminnan työntekijät ovat mukana jo vankeusaikana suunnittelemassa ja valmistelemassa vapautumista sekä vapautumisen jälkeen tukena arjessa sekä ohjaamassa tarvittaviin palveluihin. VaHa-toiminta tekee yhteistyötä kuntien sosiaalityön, järjestöjen, vankilan ja muiden viranomaisten kanssa.

Laadullinen tutkimus toteutettiin kesän 2019 aikana Keski-Suomessa. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluina. Opinnäytetyötä varten haastateltiin sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia, joilla on työssään kokemusta vankilasta vapautuvista vangeista asiakasryhmänä. Aineisto analysoitiin sisälönanalyysillä aineistolähtöisesti.

Tutkittujen kuntien aikuissosiaalityössä ei ole strukturoitua tapaa tai erityisesti nimettyä toimintamallia siihen, miten kotikuntaan vapautuva vanki vastaanotetaan. Kunnilla on kuitenkin omien verkostojen kanssa toimiva yhteistyömalli, joka toteutuu kuntakohtaisesti säännöllisesti tapahtuvin verkostopalaveroin.

Tutkimuksessa ilmeni, että vapautuvien vankien haasteet ovat samankaltaisia muiden aikuissosiaalityön asiakasryhmien kanssa. Päihteet ja sitoutuminen ovat haasteellisia niin vapautuville vangeille kuin myös muille marginaaliasiakasryhmille.

Asiasanat: aikuissosiaalityö, jälkihuolto, vapautuminen, vapautuneet vangit

ABSTRACT

Pia Bergström-Mäkelä, Susanna Valkama

Controlled release of prisoners – A study of prisoners' aftercare from the adult social work point of view

45 pages and 2 appendices

Autumn 2019

Diakonia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor of Social Services

The aim of this thesis is to describe what adult social work is when a prisoner is released to his municipality of residence and in which way adult social workers take care of the challenges and needs of this client group. Our aim was to notify the adult social workers of the municipalities regarding the good practices and to give the opportunity to adopt them in their daily work with released prisoners.

We did the thesis in co-operation with VaHa-toiminta (Vapauteen Hallitusti), which is an organization working with prisoners especially at the time of the release. VaHa-toiminta started as a project but has been since established as a practice. VaHa-toiminta is helping the prisoner to prepare for the release already during the imprisonment as well as after the release. VaHa-toiminta is co-operating with the municipality social work, 3rd party organizations, prison and other authorities.

A qualitative study was executed during summer 2019 in Central Finland. We used a halfstructured theme interview as an interviewing technique. We interviewed social workers and social advisors, who had experience with the released prisoners as a client group. Material was analyzed with content analysis.

We found out that the municipalities which took part in our research did not have a structured procedure when working with released prisoners. On the other hand, some of the municipalities had a working network and within the network they had regular meetings regarding the matters of the released prisoners.

We found out that the challenges with the released prisoners are similar to the other client groups with the adult social work. Substances and commitment are challenges for the released prisoners as well as for the other marginal client groups.

Keywords: adult social work, aftercare, release, released prisoners

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET	6
2.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys	7
2.2 Yhteistyökumppanimme	8
2.3 Aiemmat tutkimukset	9
3 VAPAUTUVAT VANGIT JA AIKUISSOSIAALITYÖ	10
3.1 Aikuissosiaalityö	10
3.2 Vapautumisprosessi rikosseuraamusjärjestelmän näkökulmasta	11
3.3 Vapautuvat vangit aikuissosiaalityön asiakkaina	12
3.4 Rikollinen käyttäytyminen ja siitä irtaantuminen	14
3.5 Vapautuvien vankien jälkihuolto	16
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	18
4.1 Tutkimusympäristö ja -joukko	18
4.2 Tutkimus- ja tiedonkeruumenetelmä	18
4.3 Aineiston keruu	20
4.4 Aineisto	22
4.5 Analysointi	22
4.6 Tutkimuksen eettisyys	23
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	25
5.1 Haastateltavien taustatiedot	25
5.2 Rikosseuraamus asiakkaat ja heidän tuen tarpeensa	25
5.3 Vapautuvan vangin identiteetti	27
5.4 Työskentelyote ja tukemisen keinot	27
5.5 Sosiaalityön haasteet ja yhteistyö	29
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	32
6.1 Jatkuva sosiaalityön tarve rikollisuudesta irtaantumiseen	32
6.2 Moniammatillinen yhteistyö	34
6.3 Suunnitelmallinen asiakkuuden siirto	35
6.4 Sitoutuminen työskentelyyn sekä motivaatio elämänmuutokseen	36

7 POHDINTA	38
7.1 Aikuissosiaalityön osuus tuettuun vapautumiseen	38
7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimus.....	39
7.3 Ammatillinen kasvu	40
LÄHTEET.....	42
LIITE 1. Teemahaastattelurunko.....	46
LIITE 2. Suostumuslomake haastatteluun	47

1 JOHDANTO

“Ehdoton vankeusrangaistus on usein paitsi päätepiste rikoksille tai yhdelle vakavalle rikokselle myös erilaisten menetysten, sivuun jäämisten ja epäonnistumisten - toisin sanoen osattomuuden – jatkumo” (Granfelt 2006, 145).

Granfeltin (2006) mukaan vankilat ovat kuin säiliöitä, jossa köyhyys ja psykososiaaliset ongelmat näyttäytyvät vahvasti. Huono-osaisimmatkin ovat tervetulleita vankilaan. Suurin osa vankeusvangeista ei tee uutta rikosta, mutta silti enemmistö vangeista on uusintarikollisia. Uusintarikollisuuden kierteessä huono-osaisuus korostuu, ja heistä useat ovatkin pitkäaikaistyöttömiä ilman työkokemusta. Moninkertaisilla vangeilla on lisääntyvässä määrin mielenterveys- ja päihdeongelmia. Päihdeongelma on usein vakava huumeriippuvuus. Myös asunnottomuus ja väkivalta kuuluvat usein moninkertaisten vankien elämäkirjoon. Vankilasta vapautuvien keskimääräinen eliniänodote onkin alle 50 vuotta. (Granfelt 2006, 145.)

Opinnäytetyössämme perehdymme vankilasta vapautuvien henkilöiden sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden toteutumisen käytäntöihin aikuissosiaalityössä Keski-Suomen kunnissa. Olemme haastatelleet sosiaalityöntekijöitä sekä sosiaaliohjaajia, jotka ovat kohdanneet työssään vankilasta kotikuntaansa vapautuvia vankeja. Kotikuntaansa vapautunut vanki hyötyy siitä, jos kunnassa on sosiaalityöntekijä, jolla on käsitys asiakaskunnan haasteista. Sosiaalityöntekijällä tulisi olla mahdollisuus kohdata asiakas kokonaisuutena ja löytää vapautuvan vangin yksilölliset tarpeet ja sitä kautta oikeanlaiset tuet ja palvelut. Mahdollinen yhteiskunnallinen muutos maakuntien yhdistämiseksi luo myös painetta tarkastella palveluiden yhdenvertaisuutta eri kuntien välillä.

Aiheen merkitys on yleisesti tärkeä ja ajankohtainen. Vankeuslain (L 767 / 2005) mukaan vankeuden täytäntöönpanolla tavoitellaan vangin yhteiskuntaan sijoittamista, elämänhallinnan lisääntymistä sekä rikoksetonta elämäntapaa. Vangin vapautumisen valmistelussa huomioidaan samat tavoitteet kuin vankeusaikana. Vankeuslaki (L 767 / 2005) edellyttää viranomaisien ja yhteiskunnan muiden toimijoiden yhteistyötä vangin vapautuessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006,

26) Vankien tuettu ja suunniteltu vapautuminen auttaa vankia integroitumaan paremmin yhteiskuntaan ja tätä kautta uusintarikollisuuden riski pienenee.

Sosiaalihuoltolain (L 1301 / 2014) mukaan erityistä tukea tarvitsevalle asiakkaalle on nimettävä omatyöntekijä. Vapautuva vanki kuuluu tähän kohderyhmään ja omatyöntekijä tulisi nimetä viimeistään palvelutarpeenarvioinnin yhteydessä. Vapautuvalla vangilla on oikeus saada omatyöntekijä koko asiakkuuden ajaksi ja omatyöntekijän tulee olla sosiaalityöntekijä. Aiheen ajankohtaisuutta korostaa myös muutos laissa toimeentulosta (L 1412 / 1997). Vuoden 2017 alussa perustoimeentulotuki siirtyi Kelalle. Muutoksen myötä toimentulotukiasiakkuus ei ohjaa asiakasta suoraan aikuissosiaalityön asiakkuuteen ja näin ollen myös vapautuvien vankien kontakti aikuissosiaalityöhön saattaa jäädä muodostumatta.

Opinnäytetyömme tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus ja tiedonkeruumenetelmänä käytimme puolistrukturoitua teemahaastattelua. Teemoiksi valitsimme asiakkuuden, työskentelyotteen ja tukemisen keinot sekä sosiaalityön haasteet ja yhteistyön. Toteutimme tutkimuksemme Keski-Suomessa.

Aiheen opinnäytetyölle valitsimme oman mielenkiintomme pohjalta. Suunnitelimme myös koulutuksemme ainevalinnat tukemaan opinnäytetyön teemaa. Kriminaalityötä ei käsitellä paljoa koulutuksen aikana, ja opinnäytetyön avulla halusimme laajentaa tietoa aiheesta. Toivomme myös, että aihe toisi esille ajatuksia, joiden avulla työtä voisi edelleen kehittää aikuissosiaalityössä tämän asiakasryhmän kohdalla.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET

Vankeuslaki (L 767 / 2005) määrittelee jokaiselle vangille tehtävästä rangaistusajan suunnitelmasta. Suunnitelmassa huomioidaan yksilöllisesti rangaistusajan suorittaminen ja vapautuminen. Rangaistusajan suunnitelmaan sisältyy vapauttamissuunnitelma, jossa arvioidaan vangin edellytyksistä selviytyä vapaudessa sekä hänen palveluntarpeensa. Suunnitelma laaditaan yhdessä vangin kanssa ja vangin suostumuksella ollaan yhteydessä vangin kotikunnan sosiaali-, terveys-, asunto- ja työvoimaviranomaiseen tilanteen ja tarpeellisuuden mukaan.

Vangin vapauduttua häntä koskee sosiaalihuoltolain (L 1301 / 2014) mukainen asiakkuus. Kun aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijä kohtaa vankilasta vapautuvan, on vapautuva yleensä yhdessä elämänsä muutostilanteista (Kangasaho 2013, 3.) Onnistunut kohtaaminen ja oikea-aikainen apu voivat auttaa vapautuvaa vankia positiivisesti elämässä eteenpäin. Usein vapautuneen vangin sosiaalisten palveluiden ja tuen tarve on suuri. Sosiaalipalveluilla voidaan tukea asiakasta elämänhallinnassa ja helpottaa integroitumista yhteiskuntaan, jolla taas voidaan vaikuttaa uusintarikollisuuden syntyyn.

Kuntien asukasmäärästä riippuen kuntiin vapautuu eri määrät vankeja, suurimpiin kuntiin vapautuu kymmeniä, jopa satoja vankeja (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 10). Vuonna 2018 Suomessa vapautui kaikkiaan 5531 vankia, joista vapautuneiden vankeusvankien määrä oli 3166, sakkovankeja oli 1259 ja tutkintavankeja 1106 (Rikosseuraamuslaitos 2018, 13). Vuonna 2018 Keski-Suomeen vapautui yhteensä 280 vankia, joista 181 oli vankeusvankeja, 53 sakkovankeja ja 46 tutkintavankeja (Tuula Tarvainen, henkilökohtainen tiedonanto 8.3.2019).

Vangeista huumausainerikoksista tuomittujen määrä on noussut. Huumausainerikoksista tuomittujen osuus oli 21 prosenttia eli viidennes kaikista vankeusvankeista. (Rikosseuraamuslaitos 2018, 15.) Vuonna 2013 vapautuneiden vankeusvankien uusintarikollisuus on noin 60 prosenttia. Viiden seurantavuoden aikana noin 58 prosenttia vapautuneista vangeista syyllistyi vähintään yhteen uuteen rikokseen. Näistä rikoksista seurasi yhdyskuntapalvelua tai uusi ehdoton

vankeusrangaistus. Suurimmat syyt uusintarikollisuuteen ovat vangin rikoshistoria sekä ikä. Useamman vankilatuomion saanut syyllistyy uusiin rikoksiin helpommin ja nuorten todennäköisyys palata vankilaan on suurempi kuin vanhemmilla. (Rikosseuraamuslaitos 2018, 19.)

2.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys

Tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää, mitä aikuissosiaalityö on vangin vapautuessa kotikuntaansa. Lisäksi tarkoituksena on kerätä tietoa aikuissosiaalityössä työskentelevien kokemuksista vapautuvien vankien kanssa työskentelestä.

Tavoitteenamme on saada vapautuvien vankien kanssa työskentelevät aikuissosiaalityöntekijät pohtimaan olemassa olevien käytäntöjen toimivuutta ja tutkimuksemme tuloksista nousevien mahdollisten uusien näkökulmien sovellettavaa käyttöönottoa omaan kuntaansa. Haastattelun yhteydessä on mahdollisuus keskustella siitä, miten asiakasryhmän yhteiskuntaan integroitumista voisi parantaa ja syrjäytymistä estää. Pyrimme myös löytämään hyväksi havaittuja ja ehkäiseviä toimintatapoja sekä jakamaan niitä.

Tutkimuskysymyksemme on:

1. Miten valituissa Keski-Suomen kunnissa työskennellään aikuissosiaalityössä vapautuvan vangin suunnitelmallisen vapautumisen edistämiseksi?
2. Miten vapautuvan vangin elämäntilanne huomioidaan?
3. Miten vapautuvan vangin tilannetta edistetään aikuissosiaalityön toimesta hänen vapauduttuaan?

Näihin kysymyksiin pyrimme vastaamaan puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Haastatteluiden kulku esitellään myöhemmin luvussa 4.

Haastatteluissa olemme selvittäneet, onko kuntien aikuissosiaalityöllä valmiita toimintatapoja vangin vapautuessa kotikuntaansa. Tutkimuksessamme otimme huomioon kaupungin ja maaseutumaisten toimintaympäristöjen luomat mahdollisuudet ja haasteet. Työllämme haluttiin saattaa mahdolliset kunnissa olevat hyvät käytännöt tutkimuksessamme mukana olevien kuntien käyttöön. Tällöin palveluiden ja tukien käytäntöjen tarkastelusta voisivat hyötyä kuntaan vapautuvat vangit, aikuissosiaalityön asiakkaat.

2.2 Yhteistyökumppanimme

Yhteistyötahonamme opinnäytetyössämme on Jyväskylän alueella toimiva VaHa-toiminta. VaHa on lyhennys sanoista Vapauteen Hallitusti. VaHa:n toiminnan tavoitteena on perusteellisesti valmistelu onnistunut vangin vapautuminen ja sitä kautta kiinnittyminen arkeen palveluohjauksen keinoin. VaHa:n toiminnalle on ensiarvoisen tärkeää se, että yhteistyö vankiloiden ja eri viranomais- tahojen kanssa on sujuvaa ja verkostoituminen vahvaa. (VaHa-projekti. Esite.)

VaHa-toiminta on viiden järjestön yhteistyöhanke. Järjestöt VaHa-toiminnan takana ovat Kristillinen alkoholisti- ja narkomaaniry, Jyväskylän Katulähetys ry, Kuiville Pyrkivien Tuki ry, Mty Kello ry ja Vaajakosken Suvanto ry. VaHa-toiminta on tehnyt myös käytännön yhteistyötä Laukaan Väentupa ry:n sekä Jyväskylän ViaDian kanssa. Toiminta on Stean rahoittamaa ja se alkoi projektimuotoisena maaliskuussa 2014 nimellä VaHa-projekti ja jatkui vuoden 2016 loppuun. 2017 Stean rahoitusmuodon muuttuessa nimi muuttui VaHa-toiminnaksi. VaHa-toiminnalla on kaksi kokopäiväistä työntekijää. (VaHa-projekti. Tietoa.)

VaHa-toiminta tukee pääsääntöisesti Jyväskylän alueelle vapautuvia pitkäaikaisia ja monikertaisia vankeja. Toiminnan tavoitteita ovat laitos- ja päihdekierteen katkeaminen, rikokseton elämäntapa, järjestöjen toimintavalmiuksien lisääntyminen ja yhteistyön vahvistuminen eri toimijoiden kesken. Toimintamuotoina ovat vankeuden ja koevapauden aikainen suunnittelu, vapautumisen jälkeisen arjen tukeminen, jatkopolkujen kartoitus ja niiden mahdollistaminen sekä ohjaus eri palveluiden piiriin. VaHa-toiminnalle ensiarvoisen tärkeää on yhteistyö eri

vankiloiden kanssa. Vankiloiden sosiaalityöntekijät sekä ohjaajat ovat avainasemassa valittaessa VaHa-toiminnan asiakkaita. (VaHa-projekti. Esite.)

2.3 Aiemmat tutkimukset

Kangasaho (2013) on tutkinut aihetta Pro gradu -tutkielmassaan "Aikuissosiaalityö vapautuneen vangin elämänhallinnan tukena". Olemme käyttäneet tutkimusta yhtenä lähteenä opinnäytetyössämme. Kangasahon tutkimus on tuottanut tietoa vankilasta vapautuneiden henkilöiden elämänhallinnan puutteista sekä siitä, millaisia erityispiirteitä vapautuvien vankien kanssa työskennellessä tulee ottaa huomioon. Hän on lähestynyt aihetta elämänhallinnan edistämisen näkökulmasta. Kangasaho (2013) on käyttänyt tutkimusmenetelmänä laadullista tutkimusta ja toteuttanut haastattelut teemahaastatteluina. (Kangasaho 2013.)

Pentunen (2016) on tutkinut vapautumista vankien näkökulmasta opinnäytetyössään "Vankien odotukset vapautumisesta - Vantaalle vapautuvien vankien ajatuksia vapautumisesta". Tutkimuksen mukaan merkittävänä odotuksina ilmeni työn, asunnon, perheen ja raittiuden tärkeys. Vapautuvat vangit olivat kokeneet tärkeäksi, että työntekijät vahvistavat vankien muutospuhetta ja tarjoavat päihdekuntoutukseen hakeutumiseksi palveluohjausta. Pentunen (2016) on käyttänyt tutkimusmenetelmänä laadullista tutkimusta ja toteuttanut haastattelut teemahaastatteluina. (Pentunen 2016.)

Virtanen (2007) on tutkinut aihetta, miten vankien jälkihuolto on järjestetty Vammalassa. Virtanen kuului sosiaali- ja terveysministeriön sekä oikeusministeriön vuonna 2005 asettamaan Vankien jälkihuoltoryhmään. Työryhmä loi valtakunnalliset suositukset yhteistoiminnalle vankien jälkihuollon järjestämiseksi. Suosituksena on, että jokaisella kunnalla on oma jälkihuoltomalli vapautuvien vankien elämänhallintaa tukemaan. Virtanen teki kehitysprojektin vapaa-ajallaan innokkaiden yhteistyökumppaneiden kanssa Vammalassa jälkihuoltoryhmän toimeksiantoa ajatellen. Projektin tuloksena laadittiin asiakkaan palveluprosessimalli sekä sovittiin paikallisesti vapautuvien vankien jälkihuollon vastuut ja työnjako. (Virtanen 2007.)

3 VAPAUTUVAT VANGIT JA AIKUISSOSIAALITYÖ

3.1 Aikuissosiaalityö

Hyvinvointiyhteiskunnassa sosiaaliseen integraatioon kuuluu heikossa asemassa olevien ihmisten perustarpeista huolehtiminen sekä toimintakyvyn parantaminen. Tavoite on parantaa yksilön toimintaresursseja ja parantaa mahdollisuuksia hyvään täysipainoiseen elämään. (Näkki 2016, 100.) Tähän sosiaaliseen integraatioon pyritään vaikuttamaan aikuissosiaalityössä. Aikuissosiaalityötä tehdään yli 18-vuotiaiden kanssa ja sen tulisi olla aina suunnitelmallista sekä yksilöllistä. Aikuissosiaalityössä työskennellään eniten tukea ja apua tarvitsevien asiakkaiden kanssa. Aikuissosiaalityö on pitkäjänteistä työtä, jonka tavoitteena on edistää asiakkaan elämäntilannetta. Työtä tehdään tavoitteellisesti yhdessä asiakkaan kanssa.

2000-luvulla kunnallisia sosiaalipalveluita on organisoitu elämänkaarimallin mukaan. Aikuissosiaalityön keskiössä työskennellään toimeentuloon, irtolaisuuteen ja asunnottomuuteen liittyvien ilmiöiden sekä päihdehuollon parissa. Käsite aikuissosiaalityö sekä lastensuojelu, lapsiperhetyö, lapsi- ja nuorisososiaalityö sekä gerontologinen sosiaalityö muodostavat elämänkaarimallin. Elämänkaarimallissa sosiaalityötä tarkastellaan iän mukaan. Näin ollen lastensuojelutyön ja gerontologisen sosiaalityön väliin jäävää aluetta nimitetään aikuissosiaalityöksi. (Karjalainen 2017, 241.)

Aikuissosiaalityö on erilaisista sosiaalisista ja taloudellisista ongelmista kärsivien asiakkaiden kanssa tehtävää työtä. Asiakkaina on monesti talousvaikeuksien lisäksi elämänhallinnan haasteista kärsivät sekä mielenterveys- ja päihdeongelmaiset. Monesti vangeilla ilmenee näistä useampi ongelma yhtäaikaaisesti. Aikuissosiaalityö vaatiikin työntekijältä ihmisen ymmärtämistä fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Työn lähtökohtina on asiakkaan arvokas ja kunnioittava kohtaaminen. (Väisänen & Väänänen-Fomin 2014, 138.)

Sosiaalityössä käytetään erilaisia menetelmiä, voidaan tuottaa palveluita yksilöllisesti, ryhmämuotoisen toiminnan kautta sekä verkostotyönä. Sosiaalityötä tehdään myös julkisissa erityispalveluissa, sosiaalisissa järjestöissä sekä diakoniatyössä kuntien sosiaalitoimistojen lisäksi. Aikuissosiaalityö on jatkuvassa muutoksessa ja monialaista. (Karjalainen 2017, 247—248.)

Tärkeä osa aikuissosiaalityötä on sosiaaliohjaus. Sosiaaliohjauksella voidaan tukea ja ohjata asiakasta eri tilanteissa kokonaistilanne huomioiden. Sosiaaliohjaaja työskentelee usein sosiaalityöntekijän parina ja näin ollen viranomaispäätökset ovat sosiaalityöntekijän vastuulla. Aikuissosiaaliohjaus on suunnitelmallista ja tavoitteellista ja se tähtää aina asiakkaan elämänhallinnan sekä voimavarojen vahvistamiseen. (Helminen 2016, 214—215.)

3.2 Vapautumisprosessi rikosseuraamusjärjestelmän näkökulmasta

Vankeuslain (L 767/2005) mukaan *”Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.”* Vankiloita on eri tasoisia valvonnaltaan ja vankilat ovat joko suljettuja vankiloita tai avolaitoksia. Ehdonalaiseen vapauteen voi vapautua 1,5 vuotta ennen tuomion loppumista valvonnalla tai ilman valvontaa. Valvottuun koevapauteen voi vapautua korkeintaan puoli vuotta ennen ehdonalaista vapautta tai tuomion päättymistä. Haastattelukysymyksissä tarkastelemme aikuissosiaalityön työntekijöiden kokemuksia vapautuneista vangeista. Haastateltavilla on kokemusta myös valvonnassa olevista ja yhdyskuntapalvelusta suorittavista vangeista.

Vankeusajalle laaditaan jokaiselle vangille yksilöllinen rangaistusajansuunnitelma. Rangaistusajansuunnitelmaan kirjataan tavoitteiksi erilaisia asiakokonaisuuksia, joihin pyritään vaikuttamaan jo rangaistuksen aikana. Asiakokonaisuuksiavoivat olla kuntoutus, velkojenhoito, koulutus, perhesuhteet, asenteet ja työelämäyhteydet. Tavoitteille voidaan asettaa erilaisia tasoja yksilöllisistä lähtökohdista. Rangaistusaikana vanki sijoitetaan toimintaan, joka palvelee hänen

rangaistusajansuunnitelmaansa kirjattuja tavoitteitaan ja tarpeitaan. Suunnitelmaa päivitetään, täydennetään ja tarkennetaan säännöllisesti. (Mohell & Pajuoja 2006, 67.)

Vapautumisen valmistelu aloitetaan vankilassa hyvissä ajoin, pitkillä tuomioilla 6 kuukautta ennen vapautumista, lyhyissä tuomioissa mahdollisimman pian. Vankeuslain mukaan vapauttamissuunnitelma on tehtävä jokaiselle vangille, ennen vapautumista. Vapauttamissuunnitelma täydentää vangille laadittua rangaistusajansuunnitelmaa. Työntekijän tehtävänä on arvioida vapautuvan vangin edellytyksiä selvitä vapaudessa ja palvelutarpeen arvioinnilla selvittää mahdolliset tuen tarpeet. Palvelutarpeen arvioinnilla tarkastellaan henkilön koko sosiaalista tilannetta. Vankilassa alkanut sosiaalityö lähtee rangaistusajan suunnitelmasta, jossa tarkastellaan rangaistusajan aikaista toimintaa ja sosiaalisen tuen tarvetta. Pohjatyon tarkoitus rangaistusaikana on edistää vankien toimintakykyä ja mahdollisuuksia rikoksettomaan elämään, muutos lähtee kuitenkin loppujen lopuksi vangista itsestään. (Kaurala & Iivari 2017, 321.)

3.3 Vapautuvat vangit aikuissosiaalityön asiakkaina

Vankilasta vapautuvat ohjautuivat aiemmin aikuissosiaalityön asiakkaiksi toimeentulotuen kautta. Toimeentulotuen siirryttyä Kelalle saattaa kontakti sosiaali-toimeen puuttua kokonaan. Vangeilla on yleensä puutteita eri elämän osa-alueella. Vankilasta vapautuvalta puuttuu usein hyvän elämän edellytykset esimerkiksi koulutus, työ, asunto tai suotuisat ihmissuhteet. Yhteiskuntaa taloudellisesti kuormittava haaste ovat rikoksenuusijat. Vapautuvan vangin palvelut eivät löydy aina samasta organisaatiosta ja sen takia saattaa olla käsitys, että kukaan ei ota kokonaisvastuuta. Tilanne on vapautuvalle ja hänen läheisilleen hankala. (Virtanen 2007, 8.) Rikosseuraamuslaitoksen mukaan vangeista vapautuu asunnottomana vähintään 28% (Leppo 2018, 8) ja vangeilla on päihderiippuvuus 10 kertaa useammin kuin muulla väestöllä (Kaurala & Iivari 2017, 313).

Vapautuva vanki on elämän muutostilanteessa hakeutuessaan aikuissosiaalityön asiakkaaksi. Vankien kanssa tehtävää työtä kutsutaankin muutostyöksi.

Muutostyön tavoitteena on tukea asiakasta siten, että hänen toimintakykynsä kehittyy ja uusintarikollisuuden riski pienenee. (Kaurala & Iivari 2017, 309.) Sosiaalihuoltolaki (L 1301 / 2014), joka tuli voimaan vuonna 2015, on parantanut osaltaan rikostaustaisten asiakkaiden mahdollisuuksia saada palveluita. Sosiaalihuoltolain (L 1301 / 2014) mukaan kaikille sosiaalihuollon asiakkaille on nimettävä omatyöntekijä. Omatyöntekijä tekee arvion sosiaalihuollon palveluntarpeesta ja asiakassuunnitelman. Hänen tehtävänsä on myös seurata sitä, miten asiakkaan tuen tarpeisiin vastataan. Usein vapautuvat vangit kuuluvat erityistä tukea tarvitseviin henkilöihin ja erityistä tukea tarvitsevan omatyöntekijän tulee olla lain mukaan sosiaalityöntekijä. (Kaurala & Iivari 2017, 313, 320.)

Aikuissosiaalityössä on huomioitava, että vapautuvan vangin mahdollisuudet yhteiskuntaan integroitumiseen ja siinä toimimiseen eivät ole kuitenkaan samat kuin monille muille. Vapautuvalle vangille oman elämäntilanteen ymmärtäminen tarkoittaa myös sen puutteiden ymmärtämistä ja näiden puutteiden kautta voidaan määrittää asiakkaalle aikuissosiaalityön lähtökohdat. Vankeuden tavoitteena on tehdyn rikoksen hyvittäminen sekä elämänhallinnan paraneminen ja sitä kautta uusintarikollisuuden estäminen. Vapautuvan vangin elämäntilanne tuo mukanaan elämänhallintaan vaikuttavia, sekä yhteiskunnallisia, että yksilöllisiä tekijöitä. Rangaistustehtävän ohella elämänhallinnan parantaminen nähdään yhtenä vankeuden tavoitteista. Aikuissosiaalityön ja rikosseuraamusalan näkemykset saattavat kuitenkin olla erilaiset, kun puhutaan elämänhallinnasta vapautuvien vankien kohdalla. (Kangasaho 2013, 12—13.)

Kangasahon (2013) mukaan voimavaralähtöinen työskentely ja kuntouttava sosiaalityö ovat mahdollisia vain, jos elämänhallintaa arvioidaan siten, että siihen on mahdollista vaikuttaa. Elämäntilanteena vapauteen astuminen on omanlaisensa ja sen takia vankeuden ajan elämänhallinnan erityispiirteitä ei voi sivuttaa, kun ajatellaan asiakkaan elämänhallintaa ja hänen ehkä puutteellisia voimavarojaan. Aikuissosiaalityön tärkeä tehtävä onkin voimavarojen vahvistaminen. (Kangasaho 2013, 14.) Voimavarojen vahvistaminen sekä sosiaalisten suhteiden uudelleen rakennus aikuissosiaalityön ammattilaisen avulla voi tuoda suurta muutosta vapautuvan vangin elämään.

Asiakasta motivoidaan muutokseen sekä rikoksettomaan elämään erilaisten tukitoimien avulla. Palovaara (2018) toteaa pro gradu tutkielmassa, että muutosmotivaatio liittyy henkilön toimijuuteen sekä mielekkyyden osa-alueeseen. Palovaaran mukaan muutosmotivaatio vaikuttaa myös yksilön ajatteluun ja hänen kyvykkyteensä tehdä päätöksiä sekä siihen, miten henkilö asennoituu hankaluuksiin. (Palovaara 2018, 42.)

3.4 Rikollinen käyttäytyminen ja siitä irtaantuminen

Hirsch (1969) teoksessaan *Causes of Delinquency* tutki sosiaalisen kontrollin merkitystä rikolliseen käyttäytymiseen. Sosiaaliset kontrollit ohjaavat yksilöä toimimaan normien mukaisesti. Hirschin (1969) mukaan rikollisuus on seurausta siitä, kun yksilön sosiaaliset siteet yhteiskuntaan ovat ehtyneet. Jos kontrolli ei pidätelisi yksilöä, hän rikkoisi normeja, tämä on perusoletus sosiaalisen kontrollin teoriassa. Sosiaalisen kontrollin teoriassa rikollisesta elämäntavasta luopumisessa sosiaalisten suhteiden merkitys on suuri. (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 164—165.)

Hirschin (1969) mukaan on neljä kontrollia, joiden puuttuminen johtaa helpommin rikolliseen käyttäytymiseen. Ensimmäinen kontrolli on tunnepohjainen side, joka pohjautuu tärkeisiin ihmissuhteisiin. Onko ihmissuhde tai tunneside tarpeeksi vahva, että sen voi uhrata? Kannattaako ihmissuhdetta uhrata? Toinen kontrolli on motivoitunut sitoutuminen. Voidaan ajatella sitä, miten tärkeä side on esimerkiksi perheeseen tai työpaikkaan. Jos side ei ole yksilölle tärkeä, sitä on helpompi rikkoa. Kolmas kontrolli on ajan käyttäminen laillisiin toimintoihin. Jos esimerkiksi nuori opiskelee sekä hänellä on harrastuksia, hänelle ei jää aikaa ja mahdollisuuksia laittomaan toimintaan. Jos taas nuori ei käy koulua ja hänellä ei ole harrastuksia, hänellä on liikaa vapaa-aikaa. Hirschin (1969) teorian mukaan tämän tyyppinen vapaus kasvattaa riskiä syyllistyä rikoksiin. Neljäs side muodostuu lain noudattamisen uskomuksista. Yhteiskunnan jäsenet noudattavat yhteistä arvojärjestelmää, joka määrittelee yhteiskunnassa sen, mikä on sallittua käytöstä ja mikä ei. (Kivivuori ym. 2018, 164—165.)

Desistanssin syitä on pohdittu viime aikoina rakenteellisesta sekä subjektiivisesta näkökulmasta. Yhteiskunnan lainkuuliaisen elämän mahdollisuudet korostuvat rakenteellisessa näkökulmassa, subjektiivisessa taas korostuu motivaatio yksilötasolla. Sampsonin ja Laubin (1993) epävirallisessa sosiaalisen kontrollin teoriassa käsitellään desistanssin mahdollistavia käännekohtia. Teoria korostaa rakenteellisia tai yksilön ulkopuolisia tekijöitä. Sosiaalisten suhteiden eheytyminen ja sitä kautta parisuhteen ja perheen perustaminen sekä työpaikan saaminen motivoivat irrottautumaan rikollisuudesta. Kun elämäntilanne paranee, sitä ei haluta vaarantaa ja siksi luovutaan rikollisuudesta. Teoria painottuu siihen, että käännekohtissa desistanssin mahdollisuus on suurin ja käännekohdat voivat olla tietiedostamattomia. (Kivivuori ym. 2018, 205.)

Subjektiivisen näkökulman mukaan rikollisurasta luopuminen vahvistaa yksilön sosiaalisia suhteita sekä sosiaalisia siteitä. Työn saaminen tai parisuhde tukevat siten muutosta, eivät niinkään pane muutosta alulle. Subjektiivisen näkökulman mukaan desistanssi edellyttää kognitiivista muutosta, mutta toisaalta myös yksilön rationaalisen päätöksenteon ja identiteetti muutoksen asemaa on painotettu rikollisuudesta irrottautumisen prosessissa. Kognitiivisessa muutoksessa yksilön on tärkeä luoda kiinne kohta, esimerkiksi parisuhde, joka on niin tärkeä, että se kourkuttaa muutokseen ja mahdollistaa uuden rikoksettoman elämän. Identiteetti muutoksessa yksilö saattaa puntaroida rikoksettoman elämän hyötyjä ja haittoja, jos hyödyt ovat suuremmat kuin haitat, desistanssin mahdollisuus kasvaa. (Kivivuori ym. 2018, 206.)

Hallitun vapautumisen voisi ajatella tukevan desistanssia. Moniammatillisten verkostojen oikea aikainen apu voi tukea vapautuvan elämänhallintaa ja siten desistanssia. Mäki (2017) on tutkinut rikostaustaisten näkemyksiä asunnon merkityksestä desistanssiprosessissa. Tutkimuksessa merkityksellisenä esiintyy rikosten tekijän oma motivaatio rikoksista irtaantumiseen ja sitoutuminen muutoksen työstämiseen. Keskeisenä mahdollistavana tekijänä on asunnon saaminen tavanomaisesta asuin ympäristöstä sekä läheisten merkitys ja mielekkään tekemisen vaikutus. Desistanssiprosessi on pitkäaikainen ja eteneminen on edestakaista. Muutos omassa rikosmyönteisessä ajattelutavassa sekä identiteetissä ovat avaintekijöitä rikollisuudesta irrottautumisessa. (Mäki 2017, 141–145.)

3.5 Vapautuvien vankien jälkihuolto

Syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta pyritään ehkäisemään jälkihuollon avulla. Jälkihuollon tulee olla suunnitelmallista ja se tulee räätälöidä jokaiselle asiakkaalle sopivaksi. Kun jälkihuolto on hoidettu kunnassa hyvin, se tuo säästöä. Jälkihuollossa suurta roolia näyttelee sosiaali- ja terveystyö, niiden avulla pyritään sopeuttamaan vapautuvaa takaisin yhteiskuntaan. Tärkeitä palveluita ovat esimerkiksi sosiaalityö, asunto-, päihde-, terveys- ja työpalvelut. Jotta jälkihuolto onnistuisi, vaatii se yhteistyötä eri tahojen kesken ja oikea aikaisia sekä riittäviä palveluita. Verkostotyö on avainasemassa, kun suunnitellaan toimivaa palveluprosessia. Toimiva palveluprosessin edellytyksenä on se, että asioiden käsittelyllä eri viranomaisten ja toimijoiden kesken on vangin suostumus. Kun vanki osallistuu itse asioidensa eteenpäin viemiseen antaa se parempaa pohjaa kuntoutumista ajatellen. Usein vapautuvien vankien määrä on vähäinen yksittäisissä kunnissa, tällöin viranomaisyhteistyöltä saatetaan edellyttää kuntarajat ylittävää verkostotyötä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 35.)

Kaikki vangin hallittua vapautumista valmistelevat ja vapautumisen jälkeen tapahtuvat eri organisaatioissa tapahtuvat toimenpiteet, ovat jälkihuoltoa. Tärkeää on, että vanki on itse mukana suunnittelu- sekä toteutusprosessissa. Jälkihuolto alkaa kotikunnassa jo ennen vangin vapautumista. Se tapahtuu yhteistyössä vankilan kanssa ja tulisi jatkua niin kauan kuin jälkihuollon tarvetta ilmenee. Palveluketju on saumaton ja se on suunniteltu asiakkaan parhaaksi. Väliinputoamisilta halutaan välttyä ja sen takia asiakas siirretään tarvittaessa verkostossa ohjaimalla organisaatiolta toiselle (Virtanen 2007, 17.)

Vapautuvilla vangeilla on usein tuen tarpeita monella eri osa-alueella. Usein vapautuvien vankien kanssa työskennellessä on tarve vahvalle moniammatilliselle yhteistyölle eri toimijoiden kesken. Moniammatillinen yhteistyö koetaan keskeiseksi välineeksi vastata sosiaalihuollon nykyisiin sekä tulevaisuuden haasteisiin. Moniammatillisen yhteistyön avulla päätöksentekotyön tulisi olla läpinäkyvämpää niin asiakkaan kuin ammattilaistenkin kannalta. Moniammatillisten työryhmien ja jaetun päätöksentekotyön vaikuttavuus kasvaa koko ajan. (Nikander 2003, 279.) Isoherranen (2012) nostaa esiin väitöskirjassaan taitoja ja

valmiuksia, jotka ovat tarpeellisia moniammatilliselle tiimille. Näitä taitoja ovat reflektiivisen arvioinnin taito, taitavan keskustelun ja dialogin taidot, valmius jaettuun johtajuuteen sekä joustavuuteen rooleissa. Avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin merkitys on korostunut ja sen tulisi olla koko moniammatillisen tiimin jäsenten yhteisesti aikaansaama. (Isoherranen 2012, 152.)

Vangin kotikunta tekee yhteistyötä vankilan kanssa koko rangaistuksen täytäntöönpanoajan. Jälkihuoltoa toteutetaan jo vankilassa rangaistuksen täytäntöönpanoaikana. Vankilassa työntekijä työskentelee vangin kanssa edistäen hänen tilannettaan siten, että vapautuminen ja vapautumisen jälkeinen elämä olisi mahdollisimman sujuvaa. Vankilan tehtävä on myös olla yhteydessä vapautuvan vangin kotikuntaan sekä saattaa vapautuva kotikuntansa sosiaalitoimen jälkihuoltopalvelun piiriin. Kotikunnan järjestämän jälkihuollon tehtävä on selvittää vapautuvan sosiaalinen tilanne sekä järjestää ja suunnitella tarvittavat tukitoimet. Tavoitteena on edistää vangin elämänhallintaa sekä osallisuutta yhteiskuntaan erilaisin tukitoimin. (Virtanen 2007, 20.) PRO SOS-hankkeen tutkimusjulkaisussa (Vollanto & Zechner 2017, 24) tuodaan esiin asiakkaan osuus, kun kartoitetaan ja suunnitellaan häntä itseä koskevia asioita. Asiakkaan näkemys omista palvelun tarpeista on oleellinen suunnitelmaa tehdessä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusympäristö ja -joukko

Tutkimuksemme toteutettiin Keski-Suomessa, jossa haastattelimme neljässä eri kunnassa aikuissosiaalityön työntekijöitä. Haastattelimme yhteensä kuutta työntekijää. Kaksi toteutui parihaastatteluna ja kaksi yksilöhaastatteluna. Haastateltavat olivat sosiaaliohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä. Keski-Suomessa kuntien koot ovat vaihtelevia ja työntekijämitoitukset ovat suhteellisia kunnan kokoon. Työntekijöiden yksilöllisissä työtehtävissä- ja alueissa on poikkeuksia kuntakohtaisesti. Työn fokus haastateltavilla vaihtelee aikuissosiaalityössä sen laaja-alaiseen kirjoon asumissosiaalisesta työstä nuoriin aikuisiin. Tarkastelukulmat ovat siten erilaiset, mutta yhteistä kaikille on työskentely myös vapautuneiden vankien kanssa.

Työelämäyhteistyötahomme toimii Jyväskylässä ja tutkimuksemme kasvattaa kuntien tietoutta VaHa-toiminnasta. Haastatteluissa kerroimme VaHa-toiminnasta ja tarjosimme mahdollisuutta VaHa-toiminnan työntekijöiden tapaamiseen. Yhteisten käytäntöjen löytymistä ja yhteistyön lisäämistä mahdollistaa toiminnasta tiedottaminen sekä toiminnan laajenemisen mahdollisuus muihinkin kuntiin kuin vain Jyväskylään. Tutkimuksemme tuottaa tietoa jälkihuollon nykytilanteesta ja toimintamalleista. Lisäksi työllämme haluamme informoida ja kannustaa työntekijöitä toiminnan kehittämiseen.

4.2 Tutkimus- ja tiedonkeruumenetelmä

Laadulliset tutkimusmenetelmät on suunniteltu auttamaan tutkijoita ymmärtämään ihmisiä ja sitä, mitä he sanovat sekä tekevät. Menetelmän avulla tutkijat voivat ymmärtää yhteiskunnallisia ja kulttuurisia toimintaympäristöjä, joissa ihmiset elävät. Voidaan sanoa, että laadullisen tutkimuksen kautta tutkija voi ymmärtää miksi tietyt päätökset tai toimenpiteet on tehty, koska useimmiten henkilöiden toimintaa voidaan ymmärtää ainoastaan, kun tiedetään missä asiayhteydessä se tapahtui. (Myers 2013, 5.)

Laadullinen tutkimus nähdään keinona selventää ja syventää ilmiön ymmärtämistä (Kananen 2014,19) Laadullisen tutkimuksen tyypilliseksi piirteeksi Creswell (2007) kirjaa tutkimuksen tapahtuvan luonnollisessa ympäristössä ja aineistoa kerätään suoraan tutkittavilta tutkijan toimesta. Tutkimusaineisto voi koostua erilaisia menetelmiä käyttäen, kuten teemahaastattelu, havainnointi ja ryhmähaastattelut. Aineistoa analysoidaan induktiivisesti, aineiston tarkastelu yksityiskohtaisesti selventää ilmiöstä uusia asioita. Tutkimuksessa huomio on haastateltavien näkökulmassa, merkityksessä ja näkemyksissä. Tutkimuksella on tavoitteena saada kokonaisvaltainen ymmärrys ilmiöstä. (Kananen 2014, 18.) Laadulliselle tutkimukselle ominaisesti keräsimme aineiston suoraan asianomaisilta tutkittavilta vuorovaikutussuhteessa. Laadullisella tutkimuksella halusimme syventää ymmärrystämme vankien jälkihuollosta haastatteleamalla työntekijöitä ja saimme tietoa, jolla pystyimme vastaamaan tutkimuskysymykseemme.

Tutkimusaineistoa kerättiin haastatteleamalla valittujen kuntien aikuissosiaalityöntekijöitä puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelun avulla haastateltavilla on mahdollisuus vapaampaan keskusteluun. Teemahaastattelun kysymykset eivät olleet etukäteen tarkasti muotoiltuja ja kysymysten järjestykseen pystyimme vaikuttamaan haastattelun edetessä. (Hyvärinen 2017, 21—25.)

Teemahaastattelun avulla voidaan tutkia erilaisia merkityksiä ja etsiä vastauksia ongelmiin. Haastattelussa edetään teemoittain, jotka on päätetty etukäteen. Haastattelun edetessä voidaan tehdä myös tarkentavia kysymyksiä. Teemahaastattelu voidaan toteuttaa eri tavoin, haastattelu voi olla esimerkiksi avoin haastattelutyyppinen tai edetä kysymyksissä strukturoidusti. Kysymysten ja teemojen järjestystä voi vaihtaa ja näin sujuvoittaa haastattelua. Vaikka teemahaastattelu on vapaamuotoinen, se pyrkii kuitenkin löytämään vastauksia tutkimuskysymykseen tai -ongelmaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 65.)

Teemahaastattelussa tärkeintä on se, että se etenee etukäteen valittujen keskeisten teemojen mukaan ja se tuo haastateltavan näkemyksen esiin (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48). Tutkimuksessa käytimme teemahaastattelua, koska halusimme tietoa ja kokemuksia suoraan aikuissosiaalityöntekijöiltä sekä

sosiaaliohjaajilta vapautuvista vangeista. Teemahaastattelurunko (Liite 1) lähetettiin haastateltaville etukäteen. Haastattelurunko oli pelkistetty, mutta avainsanojen kautta haastateltavat pystyivät miettimään etukäteen vastauksia. Teema-alueiksi valitsimme asiakkuuden, työskentelyotteen ja tukemisen keinot sekä sosiaalityön haasteet ja yhteistyön. Valittujen teema-alueiden avulla pystyimme selvittämään, miten kunnissa työskennellään vangin vapautumisvaiheessa ja kuinka aikuissosiaalityö edistää vangin elämäntilannetta. Avainsanat ohjasivat löyhästi haastatteluja ja ne tukivat hyvin vapaamuotoista puolistrukturoitua haastattelu- muotoa. Haastattelua varten rakensimme tarkemmat kysymykset, jotka esitimme haastattelussa. Kuitenkin siten, että oli mahdollisuus esimerkiksi muuttaa kysymysten järjestystä tai kysyä jotain asiaa toisella tavalla.

4.3 Aineiston keruu

Tutkimuslupahakemusprosessin aloitimme ottamalla yhteyttä kuntien tutkimuslupavasta päättäviin henkilöihin. Prosessin tässä vaiheessa sulkeutui pois osa kunnista, koska emme saaneet heihin yhteyttä. Keskityimme olemaan yhteydessä kuntiin, joista olimme keskustelleet yhdessä työelämäyhteistyötahon kanssa. Tutkimuslupahakemukset lähetimme saamiemme ohjeiden mukaisesti sähköpostilla tai kirjepostina. Yhteistyötä kuntien kanssa teimme puhelimitse sekä sähköpostitse. Tutkimusluvasta ja mahdollisista haastatteluista kävimme keskustelua, onko kunnissa työntekijöitä, joilta voisimme saada vastauksia kokemuksista aiheeseemme liittyen. Kaikissa kunnissa ei ollut kokemusta vapautuneista vangeista aikuissosiaalityön asiakasryhmänä tai työntekijöitä, jotka olisivat voineet jakaa kokemuksiaan työskentelystä vapautuneiden vankien kanssa. Tällöin sovimme yhdessä, ettei haastattelua tehdä. Osa kunnista jäi pois, kun yhteyttä tutkimusluvasta päättävään tahoon ei saatu tai emme saaneet vastausta hakemukseemme.

Tutkimusluvasta saatamme kunnista selvittelimme mahdollisten haastateltavien löytymistä. Haastateltavat löytyivät, kun johtaja välitti tutkimussuunnitelmamme työntekijöille, jotka voisivat vastata tarvitsemaamme tietoon kokemuksensa ja työtehtävien perusteella. Haastatteluun valikoituneiden työntekijöiden kanssa

sovimme haastatteluajankohdan sähköpostitse tai puhelimitse. Aikataulun pidimme joustavana huomioiden kesäloma-ajankohdan. Haastattelut toteutettiin touko-elokuun 2019 aikana.

Tutkimukseen osallistuvat kunnat ovat kolmesta eri Keski-Suomen seutukunnasta. Keski-Suomessa on yhteensä 23 kuntaa. Haastattelimme neljän eri kunnan aikuissosiaalityön työntekijää, haastateltavia oli kuusi. Haastattelut toteutettiin kaksi parihaastatteluna ja kaksi yksilöhaastatteluna. Haastateltavat olivat palveluohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä. Haastateltavilla oli kokemusvuosia aikuissosiaalityöstä vuodesta kahteenkymmeneenviiteen vuoteen. Haastattelut toteutettiin haastateltavien työpaikoilla, rauhallisessa paikassa.

Teemahaastatteluun valmistelimme rungon, joka lähetettiin tutkimukseen osallisille ennen haastattelua sähköpostitse. Teemojen valintaan vaikutti yhteistyökumppanimme VaHa-toiminnan painotukset. Teemahaastattelurunkoon kirjassimme haastateltavien taustatiedot ja teema-alueet. Teema-alueiksi valikoitui asiakkuus, työskentelyote ja tukemisen keinot sekä sosiaalityön haasteet ja yhteistyö.

Haastattelut etenivät jokainen eri tavalla, vapaamuotoisesti. Se mahdollisti esiin nousevista asioista tarkentavien kysymysten esittämisen ja keskustelunomaisen haastattelun etenemisen. Haastattelussa kävimme vapaasta etenemisestä huolimatta kaikki teemat läpi. Jokainen haastattelu oli yksilöllinen ja haastateltavien vastauksissa oli erilaisia painotuksia. Esiin nousi esimerkiksi lastensuojelun asiakkuuksien huomioiminen, työllistymiseen painottuminen ja yksilölliset työskentelyotteet sekä kokemukset asiakastapausten esimerkkien muodossa. Haastattelussa on mahdollista edetä joustavasti ja se onkin haastattelun etu. Haastattelun edetessä voi esimerkiksi kysyä uudelleen saman kysymyksen, selkeyttää kysymysten ja vastausten sanamuotoja, korjata fraseologiaa sekä olla vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa (Tuomi & Sarajarvi 2018, 63).

4.4 Aineisto

Aineisto purettiin litteroimalla eli puhtaaksikirjoitettiin. Aineisto purettiin haastattelujen jälkeen Word-tekstinkäsittelyohjelman avulla analysoimista helpottavaan muotoon. Haastattelutunnin puhtaaksikirjoittamiseen tulisi varata aikaa yksi työpäivä. Purkutyön määrään vaikuttaa valittu haastattelun tyyppi ja se, miten paljon, kuinka nopeasti ja miten selkeää haastateltavien puhe on. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto.)

Haastattelutallenteiden kestot vaihtelivat 46 minuutista 77 minuuttiin. Kirjoitimme litteroinnin Word-tiedostoon rivivälillä 1,0. Litterointi tehtiin sanasta sanaan, jättimme pois ainoastaan myötäilevät hyminät ja äännähtelyt, joita ei lasketa varsinaisiksi sanoiksi. Litteroitavaa aineistoa oli 8-18 sivua haastatteluista ja yhteensä 57 sivua. Litterointiin kirjasimme kunnissa olevat palvelut, järjestöt ja yhteistyökumppanit, kuten haastateltavat ne mainitsivat. Näiden säilyttäminen alkuperäisessä muodossa mahdollisti analysoinnissa tulosten tarkastelun.

4.5 Analysointi

Analysoimme haastatteluja sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, sitä voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen tavoissa. Sisällönanalyysi on väljä teoreettinen kehys, mutta myös yksittäinen menetelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78.) Tällä menetelmällä haastatteluja voidaan analysoida järjestelmällisesti sekä tasapuolisesti. Sisällönanalyysi on tekstianalyysi, jolla pyritään saamaan vastaus tutkimuskysymykseen tiivistettynä ja yleisessä ymmärrettävässä muodossa.

Aineiston analysoinnin aloitimme jo haastatteluvaiheessa. Haastattelujen jälkeen kävimme keskustelua siitä, mitä teemoihin liittyviä asioita haastattelussa nousi esille. Haastattelut olivat asiantuntijahaastatteluja ja kieli, jota haastateltavat käyttivät, oli ammattikieltä.

Haastatteluaineiston analysointi aloitettiin käymällä litteroitua aineistoa läpi luke-
malla. Aineisto luettiin läpi useamman kerran, jonka jälkeen haastattelujen vas-
taukset kopioitiin Word-dokumenttiin haastattelussa esitetyn kysymysten alle. Ai-
neistosta keräsimme pelkistetyt ilmaukset eli löytämämme teemat yliviivaamalla
ne eri värejä käyttäen eli redusioimme tiivistämällä teemoittain kysymys ja vas-
taus kerrallaan. Pelkistelyvaiheessa jätimme pois tutkimukselle epäoleelliset
asiat. Pelkistetyt ilmaisut koottiin tiivistettynä teemoittain allekkain, jonka jälkeen
aloitimme klusteroinnin eli ryhmittelyn. Ryhmittelyssä yhtäläisyydet ja eroavai-
suudet on nähtävissä ja niistä pystyimme tekemään alaluokkia. Etsimme aineis-
tosta samankaltaisia asioita eli teemoja, jotka esiintyvät useamman haastatelta-
van puheissa aineistossa. Tällä tavalla pääsimme tutkimustuloksiin ja aloimme
etsimään tutkimustuloksia tukevaa teoretietoa. Kun purimme aineistoa, kirja-
simme teemoihin liittyvät yhtäläiset asiat sekä erot. Teimme analyysin värikoo-
dein kyniä ja paperia käyttäen. Aineisto tiivistyy, kun yhden yleisemmän käsitteen
alle sisältyy useampi yksittäinen tekijä ja luokittelua jatketaan siten, että alaluokat
yhdistämällä saadaan yläluokkia ja niistä pääluokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2018,
124—125.)

4.6 Tutkimuksen eettisyys

Haastattelun aluksi kävimme läpi suostumuslomakkeen (Liite 2), jotta työntekijän
henkilökohtainen suostumus tutkimukseen osallistumiseksi varmistuu ja haasta-
teltava ymmärtää, minkälaiseen tutkimukseen hän osallistuu. Selvensimme, että
haastateltavalla on oikeus keskeyttää haastattelu, milloin tahansa. Tuomen
(2008) mukaan on välttämätöntä, että tutkijat kertovat haastateltavilleen tutkimuk-
sena tavoitteet, menetelmät sekä riskit, jos sellaisia mahdollisesti olisi. Haasta-
teltavat ovat suostuneet tutkimukseen vapaaehtoisesti, joten heillä on mahdol-
lista kieltäytyä tai keskeyttää tutkimus missä vaiheessa tahansa tai kieltää itse-
ään koskevan aineiston käyttö. Tutkijan on varmistuttava siitä, että haastateltava
tietää, mikä on tutkimuksen tarkoitus. (Tuomi 2008, 145.)

Kerroimme, että tallennamme haastattelut äänittämällä muistikortille, jota käy-
tämme ainoastaan haastattelussa ja haastattelun purkamisessa litteroinniksi.

Kerroimme, että säilytämme kerättyä aineistoa opinnäytetyön arvioimiseen asti, jonka jälkeen tuhoamme aineiston, äänitteet ja litteroinnit. Tutkijan on kerrottava haastateltaville, että tutkimustiedot ovat luottamuksellisia. Mitään haastatteluissa ilmi tulleita asioita ei luovuteta tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille, eikä tutkimuksen tietoja käytetä kuin luvattuun tarkoitukseen. Tutkijat takaavat haastateltavien anonymiteetin. (Lehto 2008, 145—146.)

Haastattelun alussa kerroimme, että huolehdimme haastateltavien anonymiudesta ja litteroinnissa poistamme tunnisteet, mikäli äänitteessä lausutaan haastateltavan nimi tai kunta, jossa haastateltava työskentelee. Eettisten periaatteiden mukaisesti haastateltaville kerrottiin ennen haastattelutilannetta tutkimukseen osallistumisen olevan vapaaehtoista. Vapaaehtoisuuden esiin tuominen on tärkeää, koska työnantaja on voinut osoittaa työntekijänsä haastateltavaksi (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 414). Tutkimustulokset-osiossa käytämme suoria sitaatteja haastatteluistamme. Sitaattien tekstit olemme muuttaneet yleiskielelle siten, että murre-erot eivät ole tunnistettavissa. Sitaatteja ei ole koodattu, koska sillä ei ole merkitystä tutkimustulokselle.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Haastateltavien taustatiedot

Haastattelemamme työntekijät ovat aikuissosiaalityössä työskenteleviä sosiaaliohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä. Kokemusta aikuissosiaalityöstä heillä on työvuosina yhdestä vuodesta kahteenkymmeneenviiteen vuoteen, puolella kokemusta oli yli kaksikymmentä vuotta ja toisella puolella viisi vuotta tai vähemmän.

Kaikki haastateltavat ovat työskennelleet vankilasta vapautuneiden vankien kanssa. Pidemmän työkokemuksen omaavat olivat työskennelleet aikuissosiaalityön eri tehtävissä useampia vuosia. He olivat saaneet näkemyksen asiakasryhmän kanssa työskentelystä eri työtehtävissä. Haastatteluissa ei keskitytty ainoastaan tällä hetkellä aktiivisena oleviin asiakassuhteisiin, vaan yleisellä tasolla asiakasryhmän kohdalta muodostuneisiin näkemyksiin.

5.2 Rikosseuraamus asiakkaat ja heidän tuen tarpeensa

Kun tarkasteltiin asiakasmääriä ja sukupuolijakaumaa kävi ilmi, että asiakkaat olivat pääsääntöisesti miehiä, mutta myös naisvangeista oli kokemuksia. Yhteensä haastatelluilla oli vapautuvia vankeja asiakkaina 15 – 21. Haastateltavat tarkastelivat asiakasmäärää viimeisen vuoden ajalta.

Asiakkuuksia on ollut jo ennen vankeusrangaistusta. Uudet asiakkuudet voi olla uusia kuntalaisia, joilla ei mitään siteitä kuntaan ja heilläkin on ollut asiakkuus sosiaalityöhön ennen vankeutta omassa kotikunnassaan.

Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta vapautuvista vangeista ja siitä, että vapautuvilla vangeilla aikuissosiaalityön tuen tarve on usein pitkäkestoista ja lähes aina asiakkuus oli syntynyt jo ennen vankeutta. Asiakkuuden aktiivisuustasossa oli eroja eli välillä saattoi olla pitkiäkin aikoja, kun asiakasta ei tavoitettu ja tavattu. Vapautuvat vangit ovat ohjautuneet aikuissosiaalityön asiakkaiksi vankilan, TE-

toimiston, täydentävän toimeentulohakemuksen ja alkuarvioinnin eli aikuissosiaalityön palvelutarpeenkartoituksen kautta. Järjestön kautta oli ohjautunut asiakkaaksi yksi vanki.

Vapautuvien vankien yleisimmät syyt hakeutua aikuissosiaalityön asiakkaaksi ovat moninaiset. Kokemukset asiakkuuksien syistä olivat taloudelliset haasteet, asunnottomuus, päihdekuntoutuksen tarve, ohjaaminen eri terveydenhuollon palveluiden pariin sekä elämäntilanteiden muutokset. Asiakkuuksien syyt olivat kokonaisvaltaisia sekä samanlaisia kuin muillakin aikuissosiaalityön asiakkailla.

Asiakkuuden syitä on monenlaisia, esimerkiksi elämänhallinta on hukkassa, talous kuralla, aktiivinen päihdeongelma, mielenterveysongelmat, asunnottomuus, erilaiset muutokset ja uudet asiat. Kokonaisvaltaiset asiakkuuden tarpeet, samanlaiset kuin muillakin.

Vapautuvat vangit, varsinkin pitkältä tuomiolta vapautuvat, tarvitsevat usein apua etuuksien- ja asunnon haussa. Myös taloutta selvitellään, työttömyys- ja asumistukia laitetaan vireille sekä autetaan TE-toimiston asiakkuuteen. Vastauksissa näkyi erilaisiin terveydenhuollon palveluihin ohjaamisen tärkeys, esimerkiksi päihdetyön tarve on suuri tämän asiakasryhmän kohdalla. Myös sosiaalisen tuen tarve tuli esille vastauksissa. Sosiaalisen tuen tarpeeseen vastataan aineiston mukaan esimerkiksi kartoittamalla asiakkaan sosiaalisia verkostoja ja pohtimalla yhdessä sitä, mistä voisi luoda uusia hyviä sosiaalisia verkostoja. Haastattelussa ilmenee, että kontaktit ovat usein katkenneet perheeseen ja muihin läheisiin.

Luottamuksellisen suhteen synnyttyä asiakas pystyy kertomaan avoimesti tilanteestaan kahden kesken. Haasteena voi olla isot moniammatilliset palaverit, jolloin asiakkaan on vaikea sanoa asioita. Jos asiakkaalla on verkostoa, esimerkiksi VaHa, niin tuen tarpeet tulee esiin myös monesta näkökulmasta.

Tuen tarpeiden esiintyminen tulee esiin parhaiten silloin, kun asiakassuhde on luottamuksellinen. Onnistuneeseen asiakassuhteeseen kuuluu molemminpuolista vuorovaikutusta ja kommunikointia. Moniammatillisessa yhteistyössä tuen tarpeet tulevat esiin eri tavalla eri kentillä. Esimerkiksi aikuissosiaalityöntekijän ja yhdyskuntaseuraamustyöntekijän näkemys samasta asiasta voi olla erilainen, koska he lähestyvät asiaa eri kulmasta. On koettu, että asiakas ei saa omaa

näkemystään tuotua esiin moniammatillisessa palaverissa. Haasteena saattaa olla iso osallistujamäärä tai se, että istutaan viranomaispalaverissa. Viranomaispalavereissa on nähty ongelmana se, että asiakas ei ehkä uskalla puhua asioistaan avoimesti. Moniammatillisen työn positiivisena puolena on tuen tarpeiden ja tiedon jakaminen osallistujien kesken

5.3 Vapautuvan vangin identiteetti

Asiakkaiden rikollinen identiteetti esiintyi työskentelyssä yksilöllisesti. Rikollisen leimasta ilmenee halukkuutta irtaantua ja osa asiakkaista ei tuo omaa rikostaustaansa esiin työskentelyssä. Niillä, joilla on rikollinen elämäntapa, leima ei tuntunut häpeälliseltä, vaan se oli osa identiteettiä, käyttäytymistä sekä sen mukana tuomaa statusta omassa elinpiirissään. Kun henkilön rikostausta oli yleisesti tiedossa, on hänen hankalampi päästää siitä irti ja etsiä siihen muutosta. Perheellisten kohdalla on esiintynyt enemmän tilanteita, ettei vapautunut vanki ole halunnut tuoda esiin kokemustaan rikollisuudesta asiakkuudessaan, koska vankeus oli voitu salata lapsilta. Vankeuden salaamisen taustalla on häpeää, jota teko ja siitä saatu rangaistus yleisesti aiheuttaa.

Osa asiakkaista pitää kiinni rikollisen leimasta. Se on yksilöllistä. Jotkut eivät takerru asiaan ja toisilla se nousee puheissa esiin. Jos puhunut olleensa työmatkalla niin jo lähtökohtaisesti haluaa sen salata.

5.4 Työskentelyote ja tukemisen keinot

Haastatteluissa ilmeni, että vapautuneille vangeille ei ole erityistä muista asiakkaista poikkeavaa toimintamallia aikuissosiaalityössä, jolla vastataan vapautuvan vangin tuen tarpeisiin ja haasteisiin. Vapautuvat vangit asiakasryhmänä kohdataan kuten muutkin aikuissosiaalityön asiakkaat. Asiakkaat ovat usein tuttuja ja asiakkaan tarpeeseen vastataan yksilöllisesti.

Ei ole mitään tiettyä mallia. Yksilöllisesti katsotaan mikä on tuen tarve.

Tuen tarpeita on useita ja ne huomioidaan kokonaisvaltaisesti palvelutarpeenarvioinnilla. Yksi haastateltavista nosti esiin elämäntilanteen arvioinnin jo ennen vankilaa eli miten ollaan yhteydessä tuomion aikana ja sen jälkeen. Eräs toivoi, että vankilan sosiaalityö varaa ajan ennen vapautumista palvelutarpeen arviointia varten. Haastateltavat kokivat, että tärkeitä tukemisen keinoja vapautumisen hetkellä ovat esimerkiksi talouden selvittelyt, asumis- ja työttömyysetuuksien hakemisen, työpaja käynnit, päihdetyöntekijän tapaamiset sekä sosiaalisen verkoston kartoittamisen.

Haastattelussa ilmeni, että asiakasta tuetaan erilaisilla menetelmillä. Keinoja ovat sovitut tapaamiset ja asiakkaan kohtaaminen. Tapaamisella pohditaan arkeen sisältöä, perustarpeita, käytännön tukea sekä taloudellista tukea. Asiakas kohdataan asiakaslähtöisesti ja huomioidaan asiakkaan yksilölliset tarpeet. Kohtaamisessa koettiin tarpeelliseksi asiakkaan motivointi ja ratkaisukeskeinen työote, jotta asiakas löytäisi omat voimavaransa ja menetelmät selvittää tulevaisuudessa. Tärkeäksi koettiin myös ohjauksen ja neuvonnan merkitys. Suureen rooliin nousi asiakkaan motivointi. Asiakkaan kohtaaminen yksilöllisistä lähtökohdista asiakaslähtöisesti on haastateltavien yhteinen keino tukea asiakasta.

Haastateltavat kokivat, että päihdetyölle ja -kuntoutukselle on tarvetta, kun työskennellään vapautuvien vankien kanssa. Tukemisen keinoina mainitaan työpaja-toiminta ja ohjaus erilaisten hakemusten täyttämässä sekä koulutukseen ohjaaminen. Haastateltavat toivoisivat lisää palvelumuotoja, joita olivat asumisneuvonta vuokran maksussa sekä yleensä elämisessä ja sosiaalinen isännöinti. Myös tukihenkilötoiminta nähtiin asiana, jota olisi syytä kunnissa tarkastella ja mahdollisuuksien mukaan lisätä.

Tuen tarpeet:	Tukemisen keinot:	Työmenetelmät:
<ul style="list-style-type: none"> • taloudelliset haasteet • asunnottomuus • päihdekuntoutuksen tarve • terveydenhuollon palveluiden tarve • elämäntilanteiden muutokset 	<ul style="list-style-type: none"> • talouden selvittely • asumis- ja työttömyys etuuksien hakeminen • työpajakäynnit • päihdetyöntekijän tapaamiset • sosiaalisen verkoston kartoittaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • yksilökohtainen työ • verkostotyö • moniammatillinen yhteistyö • motivointityö • ratkaisukeskeinen työote

Kuvio 1. Tuen tarpeet, keinot ja työmenetelmät

5.5 Sosiaalityön haasteet ja yhteistyö

Haastateltavien mukaan vapautuneiden vankien kanssa työskentelyssä haasteina ovat päihteet ja sitoutuminen työskentelyyn. Sitoutuminen voi olla heikkoa, jos vapautuvalla on odottamassa seuraava tuomio. Päihteet aiheuttavat sitoutumattomuutta, mutta esimerkiksi yhden haastateltavan mukaan päihteettömänä vapautuvat vangit ovat mukavia, avoimia, rehellisiä henkilöitä, jotka surevat omaa tilannettaan. Päihteettömänä vapautuvat vangit koettiin hyviksi asiakkaiksi. Myös asunnottomuus sekä diagnosoimattomat sairaudet koettiin haasteeksi tehdä yhteistyötä vapautuvien vankien kanssa.

Sitoutuminen voi olla haaste. Usein vapaudutaan avoimin mielin ja katuvaisina, kokien että on mahdollisuudet uuteen elämään ja kun asiat ei lähdekään niin kuin on ajatellut niin luovutetaan helpolla.

Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta vapautumisvaiheen yhteistyöstä vankilan kanssa, mutta usein se nähtiin riittämättömänä. Vankiloiden kohdalla oli eroja. Toisista oltiin aktiivisia aikuissosiaalityöhön päin, mutta toisista ei yhteydenottoja ole tullut. Oli myös kokemuksia siitä, että vankilan sosiaalityö oli ollut hyvin aktiivinen ja hankkinut vapautuvalle vangille asunnon ja tehnyt ensimmäisen toimeentulohakemuksen. Näin ollen vapautuminen oli valmisteltu hyvin ja vapautuva siirretty saattaen kotikunnan aikuissosiaalityön asiakkaaksi.

Tietystä vankiloista ollaan aktiivisesti yhteydessä ja aletaan valmistella asioita hyvissä ajoin. Joissakin tapauksissa soitetaan viime tiipassa esimerkiksi perjantaina, kun vapautuu maanantaina. Silloin ei kerkeä reagoimaan ja vaikuttamaan asioihin.

Haastateltavat pohtivat sitä, onko muutos toimeentulotuen hakemisessa Kelalta aiheuttanut sen, että kontaktia on enää harvoin vapautuviin vankeihin. Toivomuksena oli, että vankilasta työntekijä olisi ajoissa yhteydessä aikuissosiaalityöhön ja näin asioihin voitaisiin reagoida ajoissa ja valmistelut olisivat jo käynnissä vangin vapautuessa. Haastateltavat tiedostavat myös sen, että kysymys voi olla myös siitä, haluaako vanki, että siviiliviranomaisiin ollaan vankilasta yhteydessä.

Haastateltavien mukaan vapauttamissuunnitelma ei ole ollut tiedossa vangin vapautuessa tai tulella asiakkaaksi. Osalla oli tiedossa mikä vapauttamissuunnitelma on ja mitkä lait velvoittavat sen laatimista. Kuitenkin monella oli käsitys vankilan yhteydenottojen liittyneen vapauttamissuunnitelmaan, mutta siitä ei ole puhuttu juuri sillä nimellä. Yksi haastateltavista korosti, että vapauttamissuunnitelman tavoitteiden näkökulmasta olisi tärkeää, että vangin luvalla vankilan työntekijä ottaa yhteyttä aikuissosiaalityöhön.

Sosiaalityöntekijöiden näkemys varhaisesta yhteydenotosta helpottaa asiakkuuden haltuunottoa ja asioiden valmistelua ennen vapautumista. Asunnon hankkimisessa sosiaalityöntekijä voi olla avuksi kirjoittamalla puoltoja vuokranantajille. Nämä asiat olisi hyvä aloittaa ajoissa, jotta ne tukisivat vankilassa tehtyä asuntohakemusta.

Haastateltavien kokemukset yhteistyöstä kunnassa olevien muiden sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajien sekä järjestöjen kanssa olivat samankaltaisia. Yhteistyö koettiin toimivaksi. Esiin nousivat järjestöjen tarjoamat asumispalvelut, työtoiminta sekä päivätoiminta. Myös seurakunta ja sen diakonityö koettiin tärkeäksi yhteistyökumppaniksi. Tiivistä yhteistyötä tehdään asunto- ja sekä TE-toimiston sekä päihdehoitajan ja mielenterveystoimiston kanssa. Haastateltavat tekevät runsaasti verkostotyötä eri toimijoiden kanssa. Toimijoihin lukeutuvat esimerkiksi asumispalveluita tuottavat järjestöt, Kela, mielenterveystoimisto, päihde- ja vieroituspalvelut.

Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta säännöllisestä yhteistyöstä kunnan eri toimijoiden kanssa. Yhteistyötä ja verkostoitumista pidetään tärkeänä työn osana ja sen kehittämiseksi koetaan olevan tarvetta. Yhteistyön kehittämisessä haastateltavien tavoite oli, että päällekkäistä työskentelyä pystyttäisiin vähentämään ja jokainen ohjaisi asiakasta samaan suuntaan. Säännöllisiä verkostotapaamisia oli muun muassa asuntoasioihin liittyen. Asunnon saamiseksi sosiaalityöntekijät pystyvät tekemään puoltoja, joilla he "vakuuttavat" vuokranantajalle asiakkaan asumisvalmiuksista ja avustuksesta vuokran maksuun. Asiakkaalla ollessa maksamattomia vuokria vuokranantajille, sosiaalityöntekijöiden on vaikea vaikuttaa

asiaan, koska asiakas on jo antanut itsestään kuvan maksuista piittaamattomana tai kykenemättömänä vuokralaisena.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen haastatteluaineisto kertoo yksittäisten työntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista, työorientaatiosta ja tavasta työskennellä vapautuvien vankien kanssa ja tukea heidän elämänhallintaansa. Tutkimukseen osallistumalla heillä oli mahdollisuus vaikuttaa tämän asiakasryhmän työn haasteisiin ja kehittää työtä edelleen asiakkaan edun mukaiseksi. Asiakasryhmä voidaan kokea haastavaksi ja merkittävänä tekijänä työssä onkin työntekijän omat asenteet, kun työskennellään marginaalissa olevien asiakkaiden kanssa. Tutkimustuloksia ei voida yleistää koskemaan laaja-alaisesti kaikkia Keski-Suomen kuntia, mutta esille tulleet teemat koskevat varmasti kaikkia aikuissosiaalityössä työskenteleviä.

Tutkimuksen tulosten perusteella voimme tulkita, että tutkittavissa kunnissa ei ollut erityisesti vapautuville vangeille suunnattua asiakasprosessia tai toimintamallia. Haastatteluista ilmenee työntekijöiden ymmärrys asiakasryhmän haasteita kohtaan ja se, että lait ohjaavat vahvasti työskentelyä. Osalla haastatelluista oli työnantajan puolelta suotu mahdollisuus käyttää soveltavia menetelmiä haasteisiin vastaamiseksi. Asiakasta on mahdollista tavata myös virastotilojen ulkopuolella. Tapaamiset voivat toteutua asiakkaan näkökulmasta miellyttävämmässä ympäristössä, jossa ei ole laitostaista ja virallista ilmapiiriä. Asiakkaan tapaaminen hänen omassa elinympäristössään suo mahdollisuuden luottamuksellisen asiakassuhteen luomiseen ja syventämiseen.

6.1 Jatkuva sosiaalityön tarve rikollisuudesta irtaantumiseen

Vapautuneiden vankien pitkittynyt tuen tarve näkyy haastatteluissa siten, että suuri osa asiakasta oli asiakkuudessa jo ennen tuomiotaan. Vankien tuen tarpeet ovat yhtäläisiä muiden aikuissosiaalityön asiakkaiden kanssa. Vapautuneiden vankien ongelmat ovat luonteeltaan kasaantuneita ja monisyisiä. Päihteiden käyttö, epäterveet sosiaaliset suhteet, huono taloudellinen tilanne ja uusiutuva rikollisuus luovat haasteita sille, että sosiaalityön keinoilla voitaisiin auttaa

elämänhallinnassa. Jotta tilanne muuttuu, sosiaalityön keinojen tueksi vaaditaan asiakkaan oma motivaatio. Halukkuus irtaantua rikollisesta identiteetistä on ensimmäisiä askeleita desistanssiin. Työskentelyssä tuetaan muutosmotivaatioon yksilöllisesti eri keinoin. Tutkimuksissa on todettu perheen ja työllistymisen olevan keskeisiä desistanssia tukevia tekijöitä. Tulevaisuuden toiveikkuus ja muutoksen mahdollistaminen sekä tukeminen ovat tärkeitä asioita. Rikollisuudesta irti pyrkivän muutosprosessille ja yhteiskuntaan asettumiselle on annettava tarpeeksi aikaa. (Mäki 2017, 141.)

Vapautuminen on prosessi, joka voi hyvin valmisteltuna ehkäistä jopa uusintarikollisuutta. Ideaalitulanteessa vapautuvalla vangilla on siviilissä asunto ja hyvä sosiaalinen tukiverkosto, hänellä ei ole aktiivista päihdeongelmaa ja hänellä on ammatti ja TE-toimiston tuki, jota kautta työllistyminen on mahdollista. Näin ei kuitenkaan suurimmassa osassa tapauksista ole. Vapautuessaan vanki saattaa pudota kaikkien verkostojen ulkopuolelle. Tärkeää on, että vankilan sosiaalityössä vapaus valmistellaan huolella, vangin suostumuksella. Vankilan työntekijän olisi ensiarvoisen tärkeää saada vanki motivoitua siihen, että kontakti aikuisosiaalityöhön voidaan luoda jo ennen vapautumista, mikäli sille koetaan tarvetta vangin selviytymiseksi vapaudessa.

Rikollisuus irtaannuttaa läheisistä ja tuo lähipiiriin ihmisiä, jotka eivät tue kuntoutumista, päihteettömyyttä tai rikoksetonta elämää. Tärkeää asiakkaan kuntoutumiselle sekä rikollisuudesta irtaantumiselle olisi asunto. Asiakkaan asumisen taitoja olisi hyvä tukea esimerkiksi sosiaalisen isännöinnin tai tukihenkilötoiminnan keinoin. Viranomaisyhteyksien lisäksi tärkeitä ovat hyvät sosiaaliset suhteet ja terveet voimaannuttavat verkostot. Saattaa olla, että sosiaalityöntekijästä tai sosiaaliohjaajasta on muodostunut asiakkaan ainoa turvallinen kontakti. Tässä tilanteessa on tärkeää, että asiakkaan verkostot kartoitetaan ja autetaan asiakasta elvyttämään suhteita läheisiinsä.

6.2 Moniammatillinen yhteistyö

Erään haastatteluun osallistuneen kunnan toiminnassa oli hyviä piirteitä saumattomasta moniammatillisesta yhteistyöstä. Yhteistyötiimi kokoontui siinä kokoonpanossa, joka on tarpeellinen asiakkaan näkökulmasta ja siten, että kaikki osa-alueet tulevat huomioiduksi. Näitä ovat psyykkinen, fyysinen, taloudellinen ja sosiaalinen. Yhteistyötiimi kokoontuu yhdessä asiakkaan kanssa. Jos kunnassa on moniammatillisia tiimejä, niin niiden välistä yhteistyötä olisi suotavaa lisätä asiakasta ajatellen. Tämä on resurssikysymys, vaikka yhteistyö lisäisi vaikuttavuutta.

Tutkimuksen mukaan vakiintuneita tukikeinoja vapautuneelle vangille ovat kuntakohtainen verkostotyö ja verkostojen säännölliset tapaamiset. Suuremmissa kaupungeissa verkostoyhteistyön tekeminen voi olla sujuvampaa, jos useammat toimijat ovat samalla alueella. Riskinä voidaan nähdä, että asiakkaan palveluiden saaminen voi pirstaloitua usean toimijan kunnassa. Työskentelyn tavoitteena olisiikin jouheva palveluiden saamisen varmistaminen ja niiden kautta asiakkaan elämänhallinnan lisääntyminen.

Tutkimuksessamme selvisi, että auttavia tahoja on, mutta hankaluutena voi ilmetä, ettei kenelläkään ole kokonaisnäkemyksiä asiakkaan asioista. Tarvittaisiin yksi taho, jolla olisi kokonaisnäkemys vapautuneesta vangista ja hänen elämäntilanteestaan. Tämä taho voisi ohjata vapautuvaa ja jo vapautunutta oikeaan suuntaan siten, että hän ei jää turvaverkoston ulkopuolelle. Järjestöillä on tässä prosessissa mahdollisuuksia auttaa. Erityisen tärkeää olisi asiakkaan oma näkemys asioihin. Asiakkaan kuulluksi tulemista edesauttaa luottamuksellinen suhde työntekijään.

Tukipalveluja vapautuville vangeille tarjoavat ja kehittävät myös kolmannen sektorin toimijat. Työ on tärkeää ja merkityksellistä vankien jälkihuoltoa ajatellen. Eri järjestöt ja seurakunta ovat vahvasti mukana Keski-Suomen vankien jälkihuollossa ja tekevät tiivistä yhteistyötä Keski-Suomen kuntien aikuissosiaalityön kanssa. Yhteistyötä tehdään esimerkiksi asuntoasioissa, vapautumisen valmistelussa ja jälkihuollossa sekä päihdepalveluissa. Vankien kanssa työskenteleville

järjestöille tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat viranomaiset kuten sosiaalityö, rikosseuraamuslaitos sekä poliisi.

6.3 Suunnitelmallinen asiakkuuden siirto

Vankilassa tehty vapauttamissuunnitelma on parhaimmillaan vapautuvan vangin palvelutarpeen kartoitus, jossa on arvioitu tuen tarpeet vapaudessa. Suunnitelman siirtyminen sisältöineen sosiaalityöntekijöiden tietoon olisi jo vahva pohja kunnan sosiaalityöntekijöille ja palveluohjaajille asiakkuuden alkuun.

Parhaimmillaan kotikunnan sosiaalityöntekijä voi koota tarvittavan moniammatillisen työryhmän vastaanottamaan vapautuvan vangin. Tämä vaihe voi toteutua vain, jos vanki antaa luvan olla yhteydessä kotikuntansa viranomaisiin. Tarpeeksi hyvissä ajoin otettu yhteys sosiaalityöntekijään mahdollistaa ajan varaamisen vapautumispäivän läheisyyteen, vaikka samalle päivälle. Kaikilla vangeilla ei välttämättä ole tarvetta aikuissosiaalityön asiakkuuteen, mutta he, joille sellaisen tarve arvioidaan, olisi tärkeää tuen saaminen mahdollisimman pian vapauduttua. Vapautumisvaiheeseen sisältyy monesti riski palautua rikolliseen elämään ja totuttuihin tapoihin vapaudessa. Välittömällä sovitulla tapaamisella voidaan vaikuttaa asiakkaan sitoutumiseen työskentelyyn ja tuettuun alkuun vapaudessa.

Tutkimuksemme tulosten mukaan työntekijöiden olisi hyvä tietää vapauttamissuunnitelmasta. Opinnäytetyöllä on myös toinen tärkeä tehtävä, rohkaista vankilan työntekijöitä olemaan rohkeasti yhteydessä vangin kotikuntaan, jos he arvioivat, että on tarvetta asiakkuudelle. Vankilan työntekijä voi varata ajan vapautuvan vangin oman kunnan aikuissosiaalityöhön ja saattaen vaihtaa asioiden hoidon kotikunnalle. Vapauttamissuunnitelma on osa rangaistusajan suunnitelmaa, josta vastaa vangin sijoitusvankila ja jota täydennetään vapauttamissuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelman laatiminen tapahtuu ideaalilanteessa yhteistyössä vangin kotikunnan viranomaistahojen kanssa. Tämä ei haastattelujemme perusteella ole aina toteutunut.

Vankilassa valmisteltu asiakkaan siirto kunnan aikuissosiaalityöhön vähentää asiakkuuden alkuvaiheen työtaakkaa ja estää päällekkäisen työn tekemistä. Sosiaalityöntekijä voi jatkaa työskentelyä vankilasta saamansa tiedon pohjalta ennen vangin vapautumista. Vanki hyötyy tästä yhteistyöstä myös, ettei hänen tarvitse erikseen käydä uudelleen samoja asioita alusta alkaen läpi. Vankilan ja aikuissosiaalityön yhteistyö tukee vangin asunnon saamista vangin vapautuessa. Kun asuntihakemus tehdään ennen vapautumista, niin aikuissosiaalityö voi olla yhteydessä asuntotoimistoon ja puoltaa asiassa.

Kun vanki siirtyy vankeudesta vapauteen hallitusti, siirtyy hän kunnan aikuissosiaalityön asiakkaaksi. Vapautuvalle vangille voidaan myöntää sosiaalipalveluja yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella. Sosiaalihuoltolaki (L 1301/2014) määrittelee palvelutarpeen arvioinnin, sen sisällön, palveluiden järjestämisen palvelutarpeen arvioinnin mukaan, asiakassuunnitelmasta, monialaisesta yhteistyöstä ja omatyöntekijästä. Nämä sosiaalihuoltolain määritteet ohjaavat sosiaalityöntekijöitä työnsä toteuttamisessa.

Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma koskettaa useaa toimijaa, jos sosiaalityöntekijä arvioi, että asiakkaalla on monipuolinen tuen tarve. Sosiaalihuoltolaki velvoittaa siis muitakin kuin vain sosiaalityöntekijöitä osallistumaan palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen sosiaalityöntekijän pyynnöstä. Sosiaalityöntekijät ovat avainasemassa siinä, että muut toimijat otetaan mukaan järjestämään palveluja asiakkaille. Asiakkaan suostumuksella on suuri vaikutus voiko monialainen yhteistyö toteutua.

6.4 Sitoutuminen työskentelyyn sekä motivaatio elämänmuutokseen

Tutkimuksessamme ilmeni, että asiakkaan sitoutumista työskentelyyn aikuissosiaalityön kanssa edisti hänen oma motivaationsa muutokseen. Motivaatiota elämän muutokseen arvioidaan jo vankeusaikana ja tutkimukseen liittyvänä tekijänä se on suuressa roolissa jo silloin, kun vanki antaa vankilan työntekijälle luvan olla yhteydessä kotikuntansa viranomaisiin. Asiakasta, jolla ei ole pyrkimyksiä muuttaa toimintaansa, on hankala auttaa sosiaalityön keinoin. Nämä asiakkaat eivät

yleensä kykene myöskään sitoutumaan asioiden edistämiseen ja työskentelyyn. Jokaisella on kuitenkin perusoikeus ihmisarvoiseen elämään.

Motivaatioon tukeminen on kaikkien vapautuvan vangin kanssa työskentelevien tärkeä tehtävä. Vangilla on useita elämän eri osa-alueita, joihin voidaan saada muutosta elämän hallinnan parantamiseksi. Vankia kannustetaan muutokseen suhteessa rikolliseen elämäntapaan, päihteiden käyttöön, talouden hallintaan, asumiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Mahdollisuus muutokseen lähtee jokaisen sisäisestä halusta. Muutokseen vaikuttaa siten sisäiset, että ulkoiset asiat. Muutokseen tukeminen onnistuu työntekijältä motivoivan ja ratkaisukeskeisen työtteen avulla. Muutoksen aikaansaamiseksi asiakas tarvitsee myös käytännön tukea

Suurimmalla osalla vapautuvista vangeista on ongelmia päihteiden kanssa. Se luo haasteen työskentelyn sitoutumiseen aikuissosiaalityössä. Asiakkaille on tärkeää, että päihdetyöhön motivoidaan ja annetaan mahdollisuus päihdekuntoutukseen.

7 POHDINTA

7.1 Aikuissosiaalityön osuus tuettuun vapautumiseen

Asiakkaan aito kohtaaminen ja luottamuksen ilmapiiri ovat oleellisia tekijöitä hyvään ja kestäväan aikuissosiaalityön työskentelyyn vapautuvien vankien kanssa. Vapautumisprosessissa on tärkeää, että vanki tulee aidosti kuulluksi. Asiakkuiden siirtyminen saattaen vankilan sosiaalityöstä, siviilin aikuissosiaalityöhön, on merkityksellistä. Tärkeää on, että vapautuva saisi oikeanlaisen tuen vapautumisvaiheessa. Kyse on myös siitä, onko vapautuva halukas työskentelemään muutoksen eteen. Motivaation merkitys korostuu työntekijöiden haastatteluissa elämänhallinnan paranemisen ja kuntoutumisen näkökulmasta. Kuntoutumisen myötä asiakkaan itsetunnon ja itseluottamuksen kasvaminen terveellä tavalla auttaa sopeutumaan yhteiskuntaan sekä pääsemään irti rikollisuuden kierteestä.

Aikuissosiaalityön merkitys korostuu vangin vapautuessa ja olennaista on, että aikuissosiaalityö tavoittaa vangin hänen vapautuessaan. Tuen tarve korostuu vankien kohdalla, koska he ovat hyvin haavoittuvassa asemassa vapautuessaan. Voidaan ajatella, että jos vapautuva jää vaille sosiaalityön kontaktia, uusintarikollisuuden riski voi kasvaa. Vanki on usein vapautuessaan vaille asuntoa ja terveellisiä sosiaalisia verkostoja, hänellä saattaa olla akuutti päihdeongelma. Aikuissosiaalityössä voidaan vaikuttaa ulkoisiin asioihin, kuten asuntoon, taloudelliseen tukemiseen, käytännön asioissa auttamalla ja keskustelemalla sisäisestä muutoksesta. Näihin pyrkiminen voi edetä pienin askelin. Esimerkiksi asunto ensinajatukseen mukaan asunto on ensimmäinen askel asiakkaan osallistamiseksi omaan elämäänsä ja yhteiskuntaan. Suunnittelematon vapautuminen saattaa lisätä uusintarikollisuuden riskiä.

Identiteetin uudelleen luominen on vaikeaa ja uuteen opettelu vaatii paljon tukea. Jos taustalla on lapsuudesta asti alkanut laitospierre, ei välttämättä ole kokemusta eikä mallia kodista ja vastuullisesta itsenäisestä elämästä. Aktiivisesti päihteitä käyttävän voi olla hankala ylläpitää omaa asuntoa, jos elämänhallinta

on hukassa. Tuettu asuminen voi olla hyvä vaihtoehto raitistumisen ja elämänhallinnan uudelleen löytämisen kannalta.

Moniammatillisuus ja verkostoituminen ovat tärkeitä, kun puhutaan vapautuvien vankien asiakasprosessista aikuissosiaalityössä. Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat ovat merkityksellisiä moniammatilliselle työryhmälle, koska heillä on usein selkeä kokonaisnäkemys asiakkaan elämäntilanteesta. On tärkeää, että moniammatillisella työryhmällä on kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta. Usein eri toimijoilla saattaa olla jotain tietoa, mutta kokonaiskuva puuttuu ja näin ollen asiakkaan saama apu ei ole välttämättä oikeanlaista. Moniammatillisessa työryhmässä on tärkeää myös, että asiakkaan oma näkemys tulee kuulluksi. Moniammatillisuus on laaja käsite ja onkin tärkeää tuntea eri toimijat. Kolmannen sektorin toimijoiden merkitys vapautuvien vankien asioiden edistämässä on huomattava ja tulevaisuudessa kolmannen sektorin merkitys kasvaa edelleen.

Tutkimukseen osallistuneiden kuntien aikuissosiaalityössä ei ollut erillistä toimintamallia vapautuville vangeille. Olisiko sellaiselle kuitenkin tarvetta? Tuleeko jokainen kotikuntaansa vapautunut vanki saamaan yhdenvertaista palvelua ja tukea vapaudessa selviämiseen? Asiakasryhmänä vangit herättävät ihmisissä monenlaisia tunteita, ja työntekijältä se vaatii myös omien asenteiden tunnistamista ja velvollisuutta auttaa myös vankeja selviämään elämässään. Tietoisuus vankien monisyisistä haasteista aikuissosiaalityössä työskenteleville lisää asiakasryhmän tasavertaista kohtaamista. Vapautuneet vangit tarvitsevat ymmärryksen työntekijältä ja tuen erinäisissä muodoissa. Tasavertaisen kohtaamisen näkökulmasta voisi kunnassa olla yksi työntekijä, jolla on käsitys asiakasryhmän haasteista. Työntekijän yhteistyötaidot eri toimijoiden kanssa ovat tärkeä osa työskentelyä. Yhteistyöllä vastataan asiakkaan monimuotoisiin tarpeisiin.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimus

Tutkimuksissa pyritään arvioimaan toteutuneen tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole täsmällistä ohjetta.

Tutkimuksen kokonaisuutta arvioidessa, arvioidaan tutkimuksen sisällön johdonmukaisuutta. (Tuomi 2008, 150.) Laadullista tutkimusta käyttävien tutkijoiden mukaan on mahdotonta ymmärtää, miksi yksilö teki jotain tai miksi joku asia tapahtui, jos hänen kanssaan ei asiasta puhuta (Myers 2013, 5). Analysoimme tutkimuksen aineistoa parityönä ja näin lisäsimme tutkimuksemme luotettavuutta. Tiedonkeruumenetelmänä käytetyn teemahaastattelu oli puolistrukturoitu ja sen järjestystä muutettiin tarpeen mukaan. Jos olisimme käyttäneet tiedonkeruumenetelmänä esimerkiksi kyselytutkimusta, olisi mielestämme tarpeellinen ja luotettavuutta lisäävä vuorovaikutus ja havainnointi jääneet puuttumaan.

Hirsjärven ja Hurmeen (2011) mukaan haastatteluaineiston luotettavuus on riippuvainen sen laadusta. Parhaaseen lopputulokseen voidaan tähdätä ennakolta varmistamalla, että haastattelurunko on tarpeeksi laadukas. (Hirsjärvi ym. 2011, 184-185.) Meille oli tärkeää, että emme tingi tutkimuksen laadusta ja näin ollen vahvistimme tutkimuksemme luotettavuutta suunnittelemalla haastattelurungon hyvissä ajoin etukäteen. Haastattelukysymykset rakensimme siten, että saamme haastattelussa vastauksia tutkimuskysymykseemme. Haastattelut rakennettiin etukäteen sovittujen teemojen ympärille. Haastattelurunko hyväksyttiin sekä ohjaavalla opettajalla että yhteistyökumppanillamme VaHa-toiminnalla.

Haastateltavat toivat esiin vankilan ja aikuissosiaalityön yhteistyön tarpeellisuuden vangin suunnitelmallisen vapautumisen kannalta. Jatkotutkimuksena voisi selvittää vankilan sosiaalityön sekä aikuissosiaalityön yhteyttä ja sujuvuutta vankilan näkökulmasta. Jatkotutkimuksena voisi selvittää myös vapautuvien vankien kokemuksia aikuissosiaalityön osuudesta tuettuun vapautumiseen.

7.3 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön prosessi oli meille silmiä avaava kokemus. Laajensimme opinnäytetyön avulla tietämystämme kriminaalihuollon ja aikuissosiaalityön aloille. Sosionomien tehtäväkenttä on laaja ja tämän opinnäytetyön prosessin myötä meille avautui näkökulmia marginaalisen ryhmän kanssa työskentelyn erityispiirteistä. Työmme antoi käsityksen moniammatillisen yhteistyön tärkeydestä ja kuinka

tärkeää sen kehittämiseen on pyrkiä kaikilla sosionomin työkentillä. Moniammatillisella työllä kyetään vastaamaan laajemmin yksilön tarpeisiin ja antamaan enemmän kuin yksilötyöskentelyllä. Yhteistyö luo katkeamattoman palveluketjun, jossa voittajana on asiakas.

Opinnäytetyömme kautta olemme voineet lisätä omaa sosionomin ammatillista kompetenssiamme tarkastelemalla yhteiskunnalliselta asemaltaan haavoittuvassa asemassa olevien asiakasryhmien huomioimista sosiaalialan palveluissa. Pyrkimyksemme on ollut edistää ja vaikuttaa yhdenvertaisuuteen vapautuneiden vankien erityispiirteiden esiin tuomisella ja aikuissosiaalityön käyttämien menetelmien jakamisella. Opinnäytetyön kautta tuntemuksemme vankeja ja sosiaalihoitolain mukaisia asiakkuuksia koskeviin lakeihin on syventynyt ja selventynyt. Opinnäytetyö antoi näkökulman työskentelyn käytännön toteutukseen.

LÄHTEET

- Granfelt, R. (2006). Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä?. Teoksessa T. Helne & M. Laatu (toim.), *Vääryyskirja* (s. 145). Tallinna: Vammalan kirjapaino.
- Helminen, J. (2016). Sosiaaliohjaus sosiaalialan eri toimintaympäristöissä. Teoksessa J. Helminen (toim.), *Sosiaaliohjaus – lähtökohtia ja käytäntöjä* (s. 214 - 215). Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2011). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Tallinna: Raamatutrükikoda.
- Isoherranen, K. (2012). *Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä*. (Akateeminen väitöskirja, Helsingin yliopisto). Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7664-0>
- Kananen, J. (2014). Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kangasaho, K. (2013). *Aikuissosiaalityö vapautuneen vangin elämänhallinnan tukena*. (Pro gradu- tutkielma, Itäsuomen yliopisto, Yhteiskuntatieteidenlaitos). Saatavilla 29.11.2018 http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20130535/urn_nbn_fi_uef-20130535.pdf
- Kaurala, M. & Iivari, J. (2017). Vankien sosiaalinen asema ja sosiaalityö. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja* (s. 313—322). Tallinna: Printon.
- Karjalainen, P. (2017). Aikuissosiaalityö. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja* (s. 247—259). Tallinna: Printon.
- Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. (2018). Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.
- L 767/2005. Vankeuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

- L 1301 / 2014. Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- L 1412 / 1997. Laki toimeentulotuesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>
- Leppo, A. (toim.) (2018). Vapautuvien asumisen tuki. Käsikirja asumissosiaaliin työhön rikostaustaisten kanssa. Helsinki: Kirjapaino Stra-Offset.
- Mohell, U. & Pajuojja, J. (2006). Vankeuspaketti: Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma.
- Myers, M. (2013). Qualitative Research in Business & Management. United Kingdom. Croydon: SAGE Publications Ltd.
- Mäki, J. (2017). Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2017. Saatavilla 24.11.2019 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/sHXt-IJtbL/RISE_1_2017_Leimattuja_lainsuojattomia_ja_tulevaisuuden_rakentajia_WEB.pdf
- Nikander, P. (2003) Moniammatillinen yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon haasteena. Vuorovaikutuksellinen näkökulma. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 40(21.1.2004), 279-290. Saatavilla https://www.researchgate.net/profile/Pirjo_Nikander/publication/242426127_Moniammatillinen_yhteistyö_sosiaali-ja_terveydenhuollon_haasteena_Vuorovaikutuksellinen_nakokulma/links/55ded66908aeaa26af0f3187/Moniammatillinen-yhteistyoe-sosiaali-ja-terveydenhuollon-haasteena-Vuorovaikutuksellinen-naekoekulma.pdf
- Näkki, P. (2016). Sosiaaliohjaus aikuissosiaalityössä. Teoksessa J. Helminen (toim.), *Sosiaaliohjaus – lähtökohtia ja käytäntöjä* (s. 100). Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Palovaara, P. (2018) *Pari muuttujaa matkalla: Valvottu koevapaus vankilasta vapautuvan vangin elämänhallinnan tukena*. (Pro gradu, Jyväskylän yliopisto). Saatavilla www.urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201805312959

- Pentunen, J. (2016). *Vankien odotukset vapautumisesta: Vantaalle vapautuvien vankien ajatuksia vapautumisesta*. (Opinnäytetyö Diakonia-ammattikorkeakoulu syrjäytymisvaarassa olevien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016120519098>
- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017). Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 413—426). Tampere. Vastapaino
- Rikosseuraamuslaitos. Ajankohtaista. Julkaisut. Tilastollinen vuosikirja. Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2018. Saatavilla 24.11.2019 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/AWHmQGSQj/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2018_WWW2.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltoryhmän raportti. Saatavilla 24.11.2006 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72835/Selv200606.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Tuomi, J. (2008) Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- VaHa-projekti. Esite. Saatavilla 24.11.2019 <http://vaha-projekti.fi/app/uploads/2014/05/Esite-Vaha-hanke-2017.pdf>
- VaHa-projekti. Tietoa. Saatavilla 24.11.2019 <http://vaha-projekti.fi/tietoa/>
- Virtanen, R. (2007). Rikosseuraamusviraston monisteita 6/2007. Vankien jälkihuollon järjestäminen Vammalassa. Rikosseuraamusvirasto. Saatavilla 1.3.2019 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/flkwbGsYh/6-2007_Vankien_jalkihuollon_jarj.pdf
- Volanto, S. & Zechner, M. (2017). PRO SOS -hankkeen aikuissosiaalityön alkukartoitus: Palvelutarpeen arviointi, kuntien ja Kansaneläkelaitoksen yhteistyö toimeentulotuessa ja sosiaalityön yhteiskehittäminen: PRO SOS -hankkeen raportti 1. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-72-4>

Väisänen, R. & Väänänen-Fomin, M. (2014). Yhdyskuntaseuraamustyön tavoitteet, linjaukset ja työtä ohjaavat periaatteet aikuissosiaalityön orientaatioiden kysymyksenä. Teoksessa Linderborg, H., Sainio, M. & Lassila, T. (toim.), *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla* (s. 136—158). Saatavilla https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/NdFcArAZr/RISE_1_2014_Sosiaalityo_ja_sosiaalinen_tuki_280214web_versio1.3.pdf

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Saatavilla 19.9.2019
https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html

LIITE 1. Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelurunko

1. HAASTATELTAVAN TAUSTATIEDOT

- Tehtävänimike?
- Kokemus työvuosina?
- Onko kokemuksia vapautuneista vangeista aikuissosiaalityön asiakasryhmänä?

2. TEEMA-ALUEET

Asiakkuus

- Asiakas määrä ja sukupuolijakauma
- Asiakkuusprosessi
- Tuen tarpeet

Työskentelyote ja tukemisen keinot

- Keinot
- Käytännöt
- Palvelumuodot

Sosiaalityön haasteet ja yhteistyö

- Työn haasteet
- Yhteistyö vankilan kanssa
- Yhteistyö palveluiden ja muiden toimijoiden kanssa

LIITE 2. Suostumuslomake haastatteluun

SUOSTUMUSLOMAKE

Pia Bergström-Mäkelä
Susanna Valkama
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi

SUOSTUMUS HAASTATTELUUN

Tutkimus käsittelee vapautuneen vangin jälkihuoltoa aikuissosiaalityön keinoin. Haastattelut toteutetaan kesän 2019 aikana. Kyseessä on diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, jonka toteuttavat sosionomiopiskelijat Pia Bergström-Mäkelä ja Susanna Valkama.

Tutkimus käsittelee aikuissosiaalityön käytänteitä ja toimintamalleja vangin vapautuessa kotikuntaansa. Tutkimukseen ei tarvita henkilötietojanne, arkaluonteisia tietoja tai muita yksilöiviä tietoja. Vastauksenne käsitellään niin, ettei Teitä voi tunnistaa tutkimuksesta. Haastattelu tallennetaan äänittämällä.

Olen saanut tutkimusta koskevan tiedotteen ja voin tarvittaessa pyytää lisätietoja tutkijoilta. Osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti ja tiedän, että voin keskeyttää tutkimukseen osallistumisen, milloin tahansa. Tutkimusvastauksiani käsitellään luottamuksellisesti, eikä vastauksia anneta muiden tietoon.

Suostun osallistumaan tutkimukseen.

Aika ja paikka:

Allekirjoitus:

Nimen selvennys: